

Litteratur, etnicitet och föreställningen om det mångkulturella samhället

AV MAGNUS NILSSON

Under de senaste åren har etnicitet och migration kommit att uppmärksammas allt mer i den litterära offentligheten i Sverige. I centrum för uppmärksamheten har fenomenen – och efter hand även begreppen – ”invandrarförfattare” och ”invandrarlitteratur” stått.¹ Startpunkten för detta intresse var genombrottet för de författare som Wolfgang Behschnitt sammanfört under beteckningen ”den andra generationen invandrarförfattare”.² Hit hör bland andra Alejandro Leiva Wenger, Jonas Hassen Khemiri, Johannes Anyuru och Marjaneh Bakhtiari, som under senare hälften av 1990-talet och de första åren av 2000-talet både nått stora framgångar på bokmarknaden och blivit föremål för stort och övervägande välvilligt intresse från kritiker och kulturjournalister.³

Enligt Behschnitt har den svenska ”invandrarlitteraturen” fått ett uppseendeväckande positivt bemötande, vilket han förklarar med att den offentliga diskursen i Sverige präglas av en positiv inställning till kulturell mångfald och migration.⁴ Men förhållandet mellan å ena sidan den officiella svenska inställningen till migration och kulturell mångfald och å andra sidan ”invandrarlitteraturen” är mer komplext än vad som framgår av denna kommentar. Migration och kulturell mångfald är nämligen inte bara fenomen som värderas positivt i den svenska offentligheten, utan även centrala element i en framväxande nationell självbild, enligt vilken Sverige blivit ett ”mångkulturellt” samhälle. Och just ”invandrarlitteraturen” har visat sig vara en central arena för formulerandet av denna självbild. Detta framhålls av Behschnitt och Thomas Mohnike i artikeln ”Interkulturelle Authentizität? Überlegungen zur ’anderen’ Ästhetik der schwedischen ’invandrarlitteratur’” (2007):

Schon früh hat sich Schweden [...] als Einwanderungsland verstanden und die gesellschaftliche Integration der Migranten politisch gefördert. Damit war auch ein besonderes Interesse für ”invandrarlitteratur” verbunden. Besonders seit den 1990er Jahren standen ihre Entstehung und Eigenart im Zentrum der Erwartungen des schwedischen Kulturbetriebs. Nach dem Ende des Kalten Krieges, mitten in der Krise des schwedischen Wohlfahrtsstaates spielten neben Europäischer Union, Globalisierung und den dunklen Flecken der Geschichte Schwedens im 2. Weltkrieg die Verwandlung des Landes in ein Einwanderungsland und die These einer neuen Multikulturalität eine wichtige Rolle in der Neubebilderung des symbolischen Haushalts der vorgestellten Gemein-

schaft. Schweden wurde sozusagen als nationales Spiegelbild des *global village* entdeckt, die Gegenwart als durch Kulturzirkulation bestimmt vorgestellt. Von Literatur wurde erwartet, dass sie diese neue Zeit wiedergibt, dass eine Literatur entsteht, die die neue, multikulturelle Gegenwart ausdrückt [...].⁵

Behschnitt och Mohnike menar rent av det uppstått en specifik ”durch den Multikulturalitäts- und Literatur-Diskurs formierten Lesehaltung [...] die Literatur als privilegierten Zugang zur Wirklichkeit begreift”.⁶ Och intressant nog verkar denna syn på ”invandrarlitteraturen” som ett särskilt lämpligt medium för analys av den ”mångkulturella” verkligheten ha föregått dess genombrott. Detta påpekas av Behschnitt, som apropå rapgruppen The Latin Kings debutskiva *Välkommen till förorten* (1994), skriver att ”[t]he invitation [...] was widely accepted – in any case by the cultural establishment, the representatives of a high[ly] educated middle class that sensed the multi-cultural fascination of an exotic other world just on the other side of the highway and railroad tracks”.⁷ Som exempel på hur denna fascination snabbt gav upphov till en efterfrågan på skönlitterära texter av liknande karaktär anför Behschnitt ett citat av Clemens Altgård från 1997: ”Men var finns då det Sverige som håller på att växa fram, det land som beskrivs på Latin Kings CD *Välkommen till förorten*, och där man talar Rinkebysvenska? Jag tror att den första romanen om den verkligheten kommer att dyka upp ganska snart – i varje fall före år 2000. Låt oss i alla fall hoppas det”.⁸ När så Jonas Hassen Khemiri 2003 gav ut romanen *Ett öga rött* blev Altgård och andra som långtat efter en skönlitteratur som skulle ge tillträde till den exotiska, ”mångkulturella” verkligheten bönhörda. Som en belysande illustration till deras förtjusning framhåller Behschnitt Majja Niittymäkis anmälan i *Nerikes Allehanda* i augusti 2003, där recensenten skriver att hon ”länge väntat på att den andra generationens invandrarungdomar skulle börja skriva och inte bara rappa och filma. Och nu är den här. ’Ett öga rött’”.⁹

De senaste årens stora intresse för frågor om etnicitet och migration i den svenska litterära offentligheten bör alltså uppfattas som både en produkt av en framväxande *föreställning om Sverige som ett mångkulturellt samhälle* och en praktik som i hög grad är konstituerande för denna föreställning. Det är detta komplexa förhållande jag avser att belysa i denna artikel, med särskilt fokus på dess ideologiska implikationer och dess konsekvenser för kampen i det litterära fältet.

Det etniska filtret

I essän ”Makten över prefixen” (2005) berättar Astrid Trotzig om hur hon och Johannes Anyuru jämt och ständigt bjuds in till litterära arrangemang med ”det så kallade mångkulturella samhället som tema”. Detta har fått Trotzig att misstänka att de efter-

frågas i egenskap av representanter för en icke-svensk författaridentitet: "[D]et är den utländska bakgrunden som i många ögon ger våra böcker och författarskap en extra dimension, som ger oss en status av 'exotisk krydda' i den tämligen etniskt homogena kulturvärlden".¹⁰

Trotzig tolkar detta som ett symptom på ett mer allmänt intresse i den litterära offentligheten för etnicitet, eller åtminstone för andra etniciteter än den svenska: "Som svensk författare med utländsk bakgrund får man [...] definitivt vänja sig vid att detta utländska ursprung blir en faktor i bemötandet av den litteratur man skriver".¹¹ Detta får henne att dra slutsatsen att etnicitet blivit ett "filter" genom vilket invandrade författare och deras verk betraktas.¹²

Trotzig formulerar en kritik av det etniska filtret genom att analysera dess mest typiska produkt: begreppet "invandrarförfattare". Inledningsvis konstaterar hon att det etniska filtret egentligen inte handlar om etnicitet i allmänhet, utan om vissa etniciteter. "Det gäller inte alla", skriver hon, "Jan Guillou eller Sigrid Combüchen brukar sällan nämnas i sådana sammanhang". Däremot "personifierar" Theodor Kallifatides i det närmaste begreppet "invandrarförfattare".¹³ Det etniska filtret är alltså *särskiljande* eftersom det enbart urskiljer vissa av de författare som skulle kunna betraktas som "invandrare" (och dessutom helt ignorerar "svenska" författares etnicitet). Dessa författare har det gemensamt att deras etniciteter kan uppfattas som exotiska i förhållande till en svensk norm. Därför betraktas den i Sverige födde Johannes Anyuru, men inte den invandrade Sigrid Combüchen, som invandrarförfattare. Trotzig hävdar vidare att det etniska filtret är *homogeniserande*. Hon påpekar att Alejandro Leiva Wenger och Jonas Hassen Khemiri "fått representera 'förortsinvandraren' i svensk litteratur" och att deras verk sammanförs i litteraturdebatten "som om de vore en kropp, ett fenomen, en sammanhållen gemenskap".¹⁴ Detta homogeniserande bygger på *fiktions*. Utifrån föreställningar om författarnas biografier antas de "ha mer gemensamt med varandra än med andra svenska författare i samma generation, fastän man ganska snabbt skulle kunna konstatera att deras *faktiska* biografi inte uppvisar några större likheter".¹⁵ Det sista problemet med det etniska filtret som Trotzig tar upp är att det är *rasifierande* (och i förlängningen rasistiskt) eftersom det upphäver distansen mellan biografi och text och därmed gör ("exotisk") etnisk identitet till ett helt centralt begrepp för tolkning av litteratur.¹⁶

Trotzigs tes om, och kritik av, upphöjandet av etnicitet till en central kategori för förståelsen av litteratur skriven av författare med "icke-svensk" etnicitet är långt ifrån unik. Ett snarlikt resonemang förs exempelvis av Aleksander Motturi i essän *Etnotism* (2007). Begreppet etnotism används av Motturi för att förstå vår tids tänkande om skillnader, i synnerhet "den *särskilda typ av skillnadstänkande* som oavbrutet gör sig påmin[t] i samtida kulturproduktion". Detta tänkande om skillnader manifesterar sig bland annat i "neoexotistisk representation av musik, litteratur, scenkonst etc – där

kunskap om upphovsmannens etnicitet, eller etniska eller kulturella bakgrund, inte blott utgör en biografisk detalj utan också ett ofrånkomligt, identifierande och främmandegörande mantra i varje anmälan och estetisk analys av verket”.¹⁷ Motturi menar att etnotismen – ett tänkande som resulterar i etnifiering av ”den Andre” – lagt sig som ”ett raster” över det svenska kulturlivet.¹⁸ Resultatet blir en reduktiv, homogeniserande och exotiserande bild av de verk som skapas av kulturarbetare med ”exotisk etnicitet”:

På samma sätt som den svarta människan i Frantz Fanons analys var reducerad till sin hudfärg, i ett vara för den andre, märks den konstnärligt verksamme Andre idag med prefix som isolerar och särskiljer honom från den hegemoniska kulturen. Häri upprättar man särskilda enklaver där den andres kulturuttryck utan vidare nyanseringar kan samlas i en trespaltsstabell som mynnar ut i generaliserande beteckningar bestående av (i) *etnifierade alteritetsprefix* (världs-, afro-, invandrar-, etno- etc), vilka (ii) knyts till ordstammar som anger *verksamhetsfältet* (kultur, dans, litteratur, techno etc), för att sedan (iii) *institutionaliseras* i form av ett slags utdragna suffix (museum, festival, tidskrift, hemsidor etc). [– – –] Det finns ett samlingsbegrepp för alla dessa uttryck som motsvarar den föreställning som genomsyrar samtida kulturpolitik: *mångkultur*.¹⁹

Även i studier av hur ”invandrarlitteratur” betraktas i andra länder hittar man tendenser som liknar dem som Trotzig uppmärksammar. Som exempel kan man anföra Immacolata Amodeos analys i *Die Heimat heißt Babylon* (1996) av hur litteratur skriven av utländska författare i Tyskland behandlas i sekundärlitteraturen. Amodeos första iakttagelse är att det finns en utbredd tendens att *generalisera* iakttagelser om denna litteratur, vilket resulterar i att den *homogeniseras*.²⁰ Vidare menar Amodeo att den ofta tolkas med utgångspunkt i *stereotypa* föreställningar om ”invandrare”, vilket dels tyder på att den ses som uttryck för upphovsmännens biografier, dels att upphovsmännens *verkliga* biografier skymms av föreställningar om kollektiva identiteter.²¹ På samma sätt kan man tolka Amodeos iakttagelse att kritiken av litteratur skriven av utländska författare ofta är *exotiserande*: ”Was fasziniert, ist eine gewisse exotische Alterität, die man diesen ausländischen Autoren zuschreiben könnte”.²² En annan tendens i förståelsen av litteratur skriven av utländska författare som tyder på att det finns en benägenhet att sätta likhetstecken mellan det litterära verket och (fiktiva föreställningar om) författarens biografi är den som Amodeo kallar *Entfiktionalisierung*. Detta uttryck – som kan översättas med ”av-fiktionalisering” – används av Amodeo för att beskriva hur litteratur skriven av utländska författare ofta läses som ett slags ”bekännelselitteratur” som på ett ”autentiskt” sätt uttrycker ”die ’Gastarbeiter’-Problematik”.²³ En aspekt av denna av-fiktionalisering är enligt Amodeo ett *psykologiserande* tolkningsförfarande som förutsätter identitet mellan författarens liv och den värld som beskrivs i hans eller hennes verk.²⁴

Det etniska filtret och föreställningen om det mångkulturella samhället

Det etniska filtret är en produkt av en mer allmän föreställning om "det mångkulturella samhället", som har två förutsättningar. Den första av dessa är ett historienarrativ om hur ett kulturellt homogent Sverige, till följd av invandring, förvandlats till ett samhälle som präglas av kulturell mångfald, och den andra är upphöjandet av kultur (och särskilt etnicitet) till "nyckelkod" för förståelse av detta samhälle.²⁵

Den enklast möjliga definitionen av ett mångkulturellt samhälle är den som Hans Ingvar Roth ger i *Mångfaldens gränser* (1996), nämligen "ett samhälle som innehåller inte bara en kultur utan flera". Med "kultur" menar Roth "ett kollektivt fenomen med en viss varaktighet" som inbegriper regler, värden och symboler och som exempel nämner han "nationella", "etniska", "regionala" och "språkliga" kulturer, men även "kulturer förknippade med religion, könstillhörighet, ålder och sexuell läggning".²⁶

Enligt min uppfattning måste dock denna definition nyanseras och utvecklas. För det första måste man ta hänsyn till att ett kulturellt homogent samhälle är en fiktion. Det har helt enkelt aldrig funnits några samhällen utan etniska, regionala, språkliga, religiösa etc. skillnader. Detta understryks av Seyla Benhabib i hennes kritik av Will Kymlickas idé om nationella kulturer:

Kymlicka blandar samman institutionaliserade former av kollektiva offentliga identiteter med begreppet kultur. Det finns brittiska, franska och algeriska nationer och samhällen som är organiserade som stater; men det finns inga brittiska, franska eller algeriska "samhälleliga kulturer" i Kymlickas mening. Varje komplext mänskligt samhälle består vid varje tidpunkt av en mängd olika materiella och symboliska praktiker med en historia. Denna historia är det lagrade förrådet av strider om makt, symbolisering och betydelser – kort sagt, om kulturell och politisk hegemoni bland grupper, klasser och kön. Det finns aldrig en enda kultur, ett enda sammanhängande system av övertygelser, betydelser, symboliseringar och praktiker, som skulle sträcka sig "över hela skalan av mänskliga verksamheter".²⁷

Men även om kulturell homogenitet är en fiktion kan det naturligtvis existera *föreställningar* om kulturell homogenitet. Framväxten av föreställningen om ett mångkulturellt samhälle förutsätter att dessa föreställningar om kulturell homogenitet undermineras och att idéer om att samhället på ett grundläggande plan är kulturellt heterogent istället vinner inflytande.

Den andra nödvändiga nyanseringen av Roths definition utgörs av insikten att det krävs att fenomenet kultur tillmäts central betydelse för ett samhälles karaktär för att det ska vara meningsfullt att beskriva samhällen som mångkulturella. Om exempelvis ideologiska eller ekonomiska motsättningar anses vara viktigare än kulturella skillnader finns det nämligen ingen anledning att betrakta ett samhälle som mångkulturellt.

Att fenomenet kultur under de senaste decennierna kommit att tillmätas en allt större betydelse, såväl i den akademiska samhällsanalysen som i vardagliga uppfattningar om "tidsandan", är i det närmaste en truism. Som exempel kan man anföra två uppmärksammade försök att definiera samtiden som epok, nämligen Francis Fukuyamas idé om "historiens slut" och Samuel P. Huntingtons tes om "civilisationernas kamp".²⁸ Vad dessa teorier har gemensamt är bland annat att de betonar kulturella skillnader på bekostnad av ideologiska dito. Enligt Fukuyama innebär sammanbrottet för den sovjetiska socialismen att det på global nivå etablerats en grundläggande konsensus kring marknadsekonomi och demokrati. Detta har medfört att det inte finns underlag för några avgörande ideologiska konflikter och att de fundamentala skiljelinjerna i det samtida samhället istället är kulturella. Ett liknande resonemang finner man hos Huntington, som hävdar att vår tids centrala motsättningar går mellan "civilisationer" och att de konflikter som kan uppstå därför är kulturella snarare än (som under det kalla kriget) ideologiska.

Walter Benn Michaels har i *The Shape of the Signifier* (2004) integrerat Fukuyamas och Huntingtons resonemang i en analys av samtiden som epok, genom att läsa dem som symptomatiska för ett "moment in history", som han ger beteckningen "posthistoricism".²⁹ Det Michaels anser vara utmärkande för denna epok är framför allt att ideologiska motsättningar förlorar i betydelse till förmån för kulturella skillnader – att "those differences that have nothing to do with differences in belief – racial difference, sexual difference, linguistic difference, even (and, in a certain sense, especially) cultural difference – [...] emerge as foundational".³⁰

Ett liknande försök att förstå samtiden som epok görs av Nancy Fraser i *Justice Interruptus* (1997). Den epokbeteckning hon väljer är "the 'postsocialist' condition" och det hon framför allt intresserar sig för är en förändring av hur politiska krav formuleras: "Claims for the recognition of group difference have become intensely salient [...], at times eclipsing claims for social equality".³¹ Detta resulterar i "a 'postsocialist' political imagery, in which the central problem of justice is recognition":

With this shift, the most salient movements are no longer economically defined "classes" who are struggling to defend their "interests," end "exploitation," and win "redistribution." Instead, they are culturally defined "groups" or "communities of value" who are struggling to defend their "identities," end "cultural domination," and win "recognition."³²

Michaels och Fraser beskriver alltså samtiden som en epok där uppfattningen att kulturell mångfald är viktigare än ideologiska motsättningar och/eller sociala och ekonomiska orättvisor blivit hegemonisk, eller åtminstone fått starkt genomslag. Denna uppfattning är fundamental för framväxten av föreställningen om det mångkulturella samhället, och utgör bakgrunden till det starka fokus på kulturell identitet som präglar diskussionen om litteraturen i detta samhälle.

Som redan påpekats finns det dock även en annan viktig förutsättning för föreställningen om det mångkulturella samhället, nämligen ett historienarrativ om hur ett kulturellt homogent Sverige till följd av invandring förvandlats till ett samhälle som präglas av kulturell mångfald, och där etnicitet följaktligen kan få status av ”nyckelkod” för förståelsen av samtiden.

I inledningen till *The location of culture* (1994) skriver Homi Bhabha om en känsla av att leva ”on the borderlines of the ’present’”, som han anser vara utmärkande för samtiden, och för vilken ”there seems to be no proper name other than the current and controversial shiftiness of the prefix ’post’: *postmodernism, postcolonialism, postfeminism...*”.³³ Jag vill dock hävda att upplevelsen av samtiden som en brytningstid ingår i ett historiskt sammanhang som är betydligt större än det som Bhabha analyserar och att den ”shiftiness of the prefix ’post’” som han anför som emblematiserande för postmoderniteten snarare är utmärkande för moderniteten. Känslan av att befinna sig i skärningsskärningen mellan traditionell stabilitet och svåröverskådlig samtid/framtid är nämligen paradigmatiserande för just upplevelsen av det moderna, vilket formuleras pregnant av Marshall Berman när han gör Marx och Engels formulering i *Kommunistiska manifestet* (1848) – ”Allt fast och beständigt förflyktigas” – till metonymi för den moderna erfarenheten.³⁴

Detta bildspråk kan, med hjälp av ett begrepp som myntats av Raymond Williams, tolkas som ett försök att beskriva en av modernitetens grundläggande *känslorstrukturer*, d.v.s. att tolka idén om den moderna människans upplevelse av att befinna sig i en pågående, delvis oöverskådlig, förändringsprocess som ”en speciell egenskap hos de sociala erfarenheterna och förhållandena, vilka historiskt skiljer sig från andra speciella egenskaper som ger en känsla av en generation eller en period”.³⁵

Den kapitalistiska moderniteten har en lång historia som sträcker sig från borgerlighetens trevande klassformering under senmedeltiden till samtidens globaliserade hyperkapitalism. Under denna långa period har det jag skulle vilja kalla *brytningstidens känslorstruktur* ständigt förändrats, inte minst i takt med att de moderniseringsprocesser som är dess förutsättning ideligen omdanats och/eller omtolkats. Under det svenska 1900-talet har exempelvis demokratins genombrott, folkhemmets framväxt och avveckling samt industrisamhällets uppgång och ”fall” utgjort såväl underlag som uttryck för denna struktur.

Det senaste ledet i denna kedja utgörs av efterkrigstidens invandring, som ses som den utlösande faktorn bakom övergången till ett mångkulturellt samhälle. En god beskrivning av detta får man i inledningen till Roths *Mångfaldens gränser*:

I Sverige har det under de senaste decennierna förts en livlig diskussion bland politiker, samhällsdebattörer och invandrarforskare om mångkulturalismens problem och möj-

ligheter. Trots olika värderingar och infallsvinklar har de flesta debattdeltagarna något gemensamt, nämligen föreställningen att Sverige håller på att utvecklas till ett mer mångkulturellt land där allt fler invånare har sitt ursprung i andra länder och kulturer.³⁶

Att Roth delar denna uppfattning visas bl.a. av följande formulering: ”Flera västeuropeiska länder kännetecknas just av att de blivit mer mångkulturella under efterkrigstiden. Som konsekvens av den ökade migrationen uppvisar fler länder än förut en etnisk, religiös och språklig mångfald”³⁷

De båda förutsättningar för föreställningen om Sverige som ett mångkulturellt samhälle som diskuterats ovan – antagandena att Sverige tidigare varit kulturellt homogent och att det är just invandringen som resulterat i att denna homogenitet gått förlorad – kan förstås som uttryck för det betraktelsesätt som brukar kallas ”metodologisk nationalism”. Som påpekats av Nina Glick Schiller, Ayse Çağlar och Thaddeus Guldbrandsen i artikeln ”Beyond the ethnic lens” (2006) är den metodologiska nationalismen kopplad till den idé om att individer enbart har en identitet och en nationalitet som växte fram i samband med de moderna nationalstaternas födelse och dess grundläggande antagande är att sociala och historiska processer är ”contained within the borders of individual nation states”.³⁸ Det är just detta antagande som ligger till grund för idén att Sverige tidigare varit kulturellt homogent. Även utpekandet av invandringen som den utlösande faktorn bakom framväxten av ett mångkulturellt Sverige kan kopplas till den metodologiska nationalismen, eftersom detta betraktelsesätt med nödvändighet ger upphov till en syn på invandrare som utmanare av kulturen i den nation till vilken de invandrar:

Nation-states were conflated with societies, and the members of those states were assumed to share a common history and set of values, norms, social customs, and institutions. Through an extension of the logic of methodological nationalism, migrants were, by definition, culturally and socially different because they originated in other national territories; natives, by this same logic, became a homogenous whole. [– – –] Their nation-state was internally homogenous until its harmony was disrupted by migrants who entered the national space as the bearers of disruptive differences.³⁹

Identitetspolitik och identitetspolitiska läsningar

Både Michaels och Fraser riktar särskild uppmärksamhet mot fenomenet ”identitetspolitik”, som de ser som metonymiskt (enligt principen *pars pro toto*) för den posthistoriska/postsocialistiska epokens starka fokus på kulturella identiteter. Michaels menar exempelvis att all politik under posthistoricismen förvandlas till identitetspolitik och

Fraser hävdar att "the rise of 'identity politics'" är symptomatisk för den förändring av den politiska dagordningen som präglar det postsocialistiska tillståndet.⁴⁰

Identitetspolitik är ett notoriskt svårdefinierat begrepp, inte minst eftersom det oftare används av dem som är kritiska mot fenomenet än av dess förespråkare och därför många gånger får en negativ klang. En god beskrivning ges dock av Amanda Anderson i *The Way We Argue Now* (2006). Anderson väljer att använda uttrycket "[t]he 'politics of identity'" istället för "the reified and discredited [...] 'identity politics'" och definierar denna hållning som "a quasi-communitarian commitment to the notion that forms of cultural affiliation must be acknowledged, defended, or cushioned", i kombination med ett intresse för "the virtues of mosaic diversity" och en övertygelse om "the importance of socialized belonging".⁴¹

Av Andersons definition framgår att fenomenet identitetspolitik har starka kopplingar till det som brukar kallas mångkulturalism eller kulturell pluralism. Denna koppling görs också av Benhabib, som i uppsatsen "The Liberal Imagination and the Four Dogmas of Multiculturalism" (1999) hävdar att samtiden utmärks av att

culture has become a ubiquitous synonym for identity, as well as an identity-marker and differentiator. In some respects, culture has always been that. What is novel is that social and political groups forming around such identity-markers plead for special recognition from the state and its agencies in the name of their cultural specificity. This is the distinctiveness of our current post-socialist condition.⁴²

Detta beskrivs av Benhabib som "the unusual mixture of culture and identity politics".⁴³ Och något senare i samma text hävdar hon att "today's multicultural politics argues that political, as well as socio-economic parity can only be attained by *collectivizing justice* on the basis of 'group-differentiated citizenship rights'".⁴⁴

Dessa beskrivningar av identitetspolitikens centrala karaktäristika är utformade i en nordamerikansk kontext. Det är också där som denna politik fått sin mest pregnanta utformning och största utbredning. Dock är det inte svårt att även i Sverige finna uttryck för identitetspolitiska strävanden. Roth gör exempelvis följande iakttagelse: "Idag bevittnar vi ett ökat självförtroende hos grupper som tidigare upplevt sig vara nedtystade och diskriminerade. Gruppmedlemmarna ställer krav på att få sina identiteter synliggjorda och bejakade. Målsättningen är en politik där människors särdrag respekteras och bejakas".⁴⁵

Fenomenet identitetspolitik/mångkulturalism är centralt för analysen av hur etnicitet blir en fundamental kategori för förståelsen av litteratur som skrivs av författare med "icke-svensk etnicitet". Det etniska filter som Trotzig uppmärksammar och kritiserar bör nämligen ses som en produkt av något jag vill kalla *en identitetspolitisk lässtrategi*, enligt vilken litterära texter av författare med "exotiska etniska identiteter" be-

traktas som manifestationer av – och uttryck för en strävan efter erkännande av – just dessa identiteter, eller med andra ord: som *identitetspolitisk* litteratur.

Denna lässtrategi uppstår till följd av att den diskursiva konstruktionen av fenomenet ”invandrarlitteratur” – som visats av Behschnitt och Mohnike – gör en form av *autenticitet* som garanteras av författarens ”kulturella tillhörighet” till den konstituerande egenskapen för denna litteraturtyp.⁴⁶ I ”Der ethnographische Blick” (2007) ger Mohnike en utförlig beskrivning av den diskursiva kategorin ”invandrarlitteratur”:

Zu den inhaltlichen und ästhetischen Forderungen des öffentlichen Diskurses an eine ”Einwandererliteratur” zählen eine Reihe von Eigenschaften, die alle unter dem Begriff der ”Authentizität”, der Glaubwürdigkeit, versammelt werden können. Dies ist zunächst ein spezifisches Thema – die Schilderung einer ”Einwandererproblematik” von ”innen”, d.h. oft der Frage nach doppelten oder gespaltenen Identitäten –, desweiteren sind es die Verwendung eines als ”Einwanderersprache” bsw. ”Rinkebyschwedisch” rezipierbaren Sprachcodes sowie eine spezifisch konstruierte Autorfigur mit fremd klingendem Autornamen sowie eine biographische Begründung – und sei es der Nachweis eines ”Einwandererhintergrunds” in vorangegangenen Generationen. Insbesondere letztes scheint ein wichtiges Moment der Authentizierung zu sein, schließlich ermöglicht es insbesondere die Engführung von Fiktion und Wirklichkeit.⁴⁷

Behschnitt framhåller att kravet på detta slags autenticitet förs fram av flera olika läsargrupper:

The educated middle class reader claims authenticity because he nourishes a documentary expectation. Migrant literature is supposed to give a more real, more authentic, more individual picture of the migrant’s life and culture. The young suburban reader claims authenticity as a kind of proof stick for the social affiliation of the author and his legitimacy to represent the social group. [– – –] Surprisingly enough, the claim for authenticity still echoes even in the academic study.⁴⁸

Det är detta krav på att ”invandrarlitteraturen” ska uttrycka en autenticitet som garanteras av författarens kultur som gör att den läses som uttryck för hans eller hennes etnicitet, och därmed betraktas som en identitetspolitisk litteratur.

Den diskursiva konstruktion av fenomenet ”invandrarlitteratur” följer ett välbekant mönster. Som Behschnitt och Mohnike visat i artikeln ”Bildung und Alteritätskonstitution in der jüngsten schwedischen Migrantenliteratur” (2006) utgör bildningsromanen en strukturell modell för litterärt identitetsskapande, som under de senaste två hundra åren kommit att tas i anspråk av allt fler samhälliga grupperingar för att just uttrycka kollektiva kulturella identiteter:

Was um 1800 ein dezidiert bürgerliches und männliches Projekt war, ist mit der Zeit ein Strukturmodell auch für andere gesellschaftliche Gruppen geworden, um literarisch Individualisierungs- und Subjektswerdungsprozesse zu inszenieren und die Gruppe als vorgestellte Gemeinschaft zu konstituieren. Es findet sich unter anderem in der Arbeiterliteratur [...], in der Frauenliteratur [...] und [...] in der Migrantenliteratur.⁴⁹

Dock menar Behschnitt och Mohnike att även receptionsförhållanden måste beaktas för att bildningsromanens identitetsskapande aspekter ska kunna förstås fullt ut:

Die Verbindung des literarischen Strukturmodells "Bildungsgeschichte" mit einem bestimmten Genre ("Arbeiterliteratur", "Frauenliteratur", "Migrantenliteratur") lässt sich nicht nur von der Seite der Literaturproduktion her als Resultat einer bestimmten gesellschaftlichen und sozialpsychologischen Konstellation erklären. Zugleich muss – von der Seite der Literaturrezeption her – ein Komplementärphänomen beachtet werden. Wir meinen die Erwartung dass Literatur von "Arbeitern", "Frauen", und "Migranten" auf eine spezifische Weise auszusehen hat, um den Genrekonventionen zu entsprechen: als Geschichte eines Bildungsgangs, einer Individualisierung, einer sich möglichst authentisch ausnehmenden Auseinandersetzung des Subjekts mit seinem sozialen Milieu. Hier spielt die Bildungsintention in Bezug auf die Leserschaft eine wesentliche Rolle, die verbunden ist mit dem Wunsch nach gesellschaftlicher Intergration auf dem Weg über die Literatur. Literatur soll ein unbekanntes Milieu, das andere Geschlecht, eine andere, fremde Kultur vermitteln, sie soll die Aneignung des Anderen oder Fremden befördern und damit die Erweiterung und Bereicherung des Eigenen – auf individueller wie auf kollektiver Ebene. Wir können dies die "Rezeptionshaltung des ethnographischen Blicks" nennen.⁵⁰

Detta resonemang kan jämföras med Amodeos analys av förståelsen av litteratur skrivna av invandrade författare i Tyskland. Amodeo hävdar att denna litteratur ofta kategoriseras som en "Litteratur der Betroffenheit". Detta begrepp – som är ytterst svåröversatt, men som kanske skulle kunna försvenskas till något i stil med "de drabbades litteratur" – beskrivs av Amodeo på följande sätt:

Literaturen der Betroffenheit unterstellt man, daß sie aus einem autobiographischen Impuls heraus entstehen und daß sie [...] auf die Darstellung einer persönlichen Lebenssituation zielen. [...] [D]ie jeweilige persönliche Lebenssituation in solchen Texten [wird] oft als (rand-)gruppenspezifische beschrieben und als solche rezeptiert. Die Texte haben innerhalb der (Rand-)Gruppe die Funktion, den *status quo* darzustellen, dadurch ein Gruppenbewußtsein zu schaffen und die eigenen Gruppe anderen Gruppen und der Gesellschaft gegenüber zu definieren und abzugrenzen. [...] Gesamtgesellschaftlich dienen Literaturen der Betroffenheit der Vermittlung – man teilt sich mit, damit man sich kennenlernt und damit man sich dann besser versteht [...].⁵¹

Litteratur av detta slag tillskrivs alltså identitetspolitiska funktioner. Och samtidigt menar Amodeo att inordnandet i kategorin "Literatur der Betroffenheit" verkligen ger upphov till ett särskilt slags berättande som uppfyller de identitetspolitiska förväntningarna. "Die Kategorie Betroffenheit lädt dazu ein", skriver hon, "Lebensgeschichten als (rand-)gruppenspezifische geschichten zu erzählen".⁵² Därmed blir kategorin "ein Biographiengenerator: Biographien werden gelenkt erzählt".⁵³ Men detta "styrda" berättande innebär, naturligtvis, i sin tur att det är en ytterst begränsad biografi som tar form i litteraturen:

Die in den Literaturen der Betroffenheit erzählten Biographien sind gezwungenermaßen Splitter einer echten Biographie, zersplitterte Biographien. Sie werden nämlich erzählt aufgrund einer bestimmten Eigenschaft des Verfassers – zum Beispiel [...] sein Ausländer-Sein –, welche die Erzählung legitimiert, gesellschaftlich interessant macht und ermöglicht. Alle anderen Eigenschaften des Verfassers werden abgedunkelt, weil sie für die gesellschaftliche Funktion der Literaturen der Betroffenheit irrelevant sind. Denn Literaturen der Betroffenheit sollen nicht "das allgemein Menschliche" erzählen, sondern nur das, was man noch nicht weiß und kennt, weil es bisher zur vernachlässigten gesellschaftlichen Peripherie gehörte.⁵⁴

Dessa begränsningar, som sammanhänger med det identitetspolitiska synsätt som genereras av att litteratur skriven av utländska författare betraktas som en "Literatur der Betroffenheit", är mycket snarlika de begränsningar som Trotzigs tillskriver den litteratursyn som präglas av det etniska filtret.

Även Behschnitts och Mohnikes analys av den diskursiva kategorin "invandrarlitteratur" pekar i samma riktning som Trotzigs kritik av det etniska filtret. Insikten att begreppet "invandrarförfattare" är diskursivt snarare än biografiskt kan exempelvis användas för att förklara Trotzigs resonemang om att beteckningen inte används om alla invandrade författare och att inte alla "invandrarförfattare" är invandrare. Detta inte minst eftersom Mohnike explicit framhåller att en författares "invandrarbakgrund" inte i sig är ett tillräckligt kriterium för att han eller hon ska betraktas som "invandrarförfattare": "So wird das Werk von Aris Fioretos, Sohn griechischer und österreichischer Eltern [...], ganz selbverständlich der schwedischen Literatur ohne Migrationsattribut zugeschrieben".⁵⁵ Dessutom kan den starka kopplingen till en "autenticitet" som har att göra med författarens "kulturella tillhörighet" relateras till Trotzigs kritik av det etniska filtrets homogenisering, fiktionsskapande och rasifiering. Behschnitt och Mohnike framhåller nämligen att "eine auf kulturelle Identitäten gerichtete Authentizitätserwartung einem essentialistischen Kulturbegriff entspringt: Vorstellungen von kultureller Reinheit und Homogenität".⁵⁶ För att illustrera detta påstående anför de Salman Rushdies tes att kravet på detta slags autenticitet är "the respectable child of

old-fashioned exotism. It demands that sources, forms, style, language and symbol all derive from a supposedly homogenous and unbroken tradition”.⁵⁷ Om ”invandrarlitteratur” betraktas som uttryck för upphovsmännens kulturer blir naturligtvis såväl individuell variation som författarnas *faktiska* erfarenheter och åsikter tämligen ointressanta, vilket i sin tur öppnar för homogenisering och fikionalisering. Dessutom leder den reduktionistiska synen på förhållandet mellan författare, text och kultur självfallet lätt till att distansen mellan å den ena sidan författaren och hans/hennes ”kultur” och å den andra sidan den litterära texten inskränks på det sätt som enligt Trotzig leder till rasifiering, eller rent av rasism.

Den diskursiva konstruktionen av fenomenet ”invandrarlitteratur” ger alltså upphov till både ett visst receptionsmonster och till att den litteratur som i offentligheten betraktas som invandrarlitteratur faktiskt skapas i enlighet med de diskursiva konventionerna för denna litteraturtyp. Därför är det inte svårt att hitta svensk samtidslitteratur som verkligen har ambitionen att uttrycka och kräva erkännande för etniska identiteter. Det paradigmatiske exemplet är härvidlag den kurdiska diasporalitteraturen.⁵⁸ Men det finns också litteratur skriven på svenska som – om än i varierande utsträckning – ger uttryck för identitetspolitiska strävanden. Ett exempel bland många är pseudonymen Zbigniew Kuklarz *Hjälp jag heter Zbigniew* (2005), som gestaltar polsk diasporaerfarenhet och -identitet. Att litteratur av denna typ betraktas genom ett etniskt filter och ses som uttryck för en ambition att uttrycka och uppvärdera författarnas etniska identiteter är föga överraskande. Däremot är det givetvis problematiskt att de etniska identiteter som texterna uttrycker – till följd av den diskursiva konstruktionen av fenomenet ”invandrarlitteratur” – blir ”splittrade”, stereotypa, homogeniserande, särskiljande etc. Och dessa problem blir naturligtvis ännu mer akuta när den identitetspolitiska lässtrategin används för tolkning av verk och författarskap som saknar identitetspolitiska ambitioner. Det är just detta Trotzig råkar ut för när hon görs till en ”etnisk författare”.

Ras–etnicitet, tur och retur

Den diskurs som konstruerar ”invandrarlitteratur” som en litteratur som uttrycker författarens etnicitet är, som förhoppningsvis redan framgått, ideologiskt problematiskt. Framför allt ger den upphov till det som Benhabib i *Jämlikhet och mångfald* (2002) kallar en ”reduktionistisk kultursociologi”:

Antingen det är i politik, i domstolar eller i massmedier, förutsätts det att varje grupp av människor ”har” ett visst slag av ”kultur” och att gränserna mellan dessa grupper och grundragen i deras kulturer kan specificeras och är relativt lätta att beskriva. Framför

allt får vi höra att det är bra att bevara och ivra för sådana kulturer och kulturella skillnader. [---]

Antingen de är konservativa eller progressiva så delar sådana försök några felaktiga premisser: (1) att kulturer är klart avgränsbara helheter; (2) att kulturer sammanfaller med befolkningsgrupper och att det är möjligt att ge en icke-kontroversiell beskrivning av en mänsklig grupps kultur; och (3) att även om det inte råder en full överensstämmelse mellan kulturer och grupper, även om det finns mer än en kultur inom en grupp människor och mer än en grupp som kan ha samma kulturella drag, så utgör detta inget problem för den politiska teorin eller praktiken. Dessa antaganden bildar vad jag kallar en "reduktionistisk kultursociologi". En sådan uppfattning riskerar, med Terence Turners ord, att "essentialisera 'kultur' som något som ägs av en etnisk grupp eller en ras; den riskerar att förtingliga kulturer som separata enheter genom att överbetona deras avgränsning och särart; den riskerar att överbetona kulturernas inre homogenitet i termer som potentiellt legitimerar repressiva krav på konformitet; och genom att behandla kulturer som tecken för gruppidentitet fetischerar den dem så att de kommer utom räckhåll för en kritisk analys" [...].⁵⁹

Benhabibs resonemang täcker flera aspekter av Trotzigs kritik av det etniska filter genom vilket "invandrarlitteratur" betraktas i den svenska litterära offentligheten. Dock finns det en aspekt av detta filter som förtjänar ytterligare problematisering, nämligen dess fokus på just identitetskategorin etnicitet.

Kärnan i Trotzigs resonemang i "Makten över prefixen" är en kritik av att etnicitet kommit att bli nyckelkoden för förståelse av det mångkulturella samhällets litteratur. I inledningen till essän ifrågasätter hon att hon bjuds in till evenemang som kretsar kring litteratur och mångkulturalitet i egenskap av representant för en annan, mer exotisk författaridentitet än den svenska. Och i avslutningen hävdar hon att det etniska filtret lett till "en sorts litteraturkritikens härdsvälta": "Vissa kritiker har till synes förlorat sin textkritiska blick, sin uppgift, på grund av att författarna är 'invandrare'. Den rasifierande blicken ser på 'invandrarförfattarna' på samma sätt som på små barn: de är mer natur än kultur".⁶⁰

Samtidigt framgår det emellertid med all (icke) önskvärd tydlighet av Trotzigs resonemang att det egentligen inte är något etniskt filter som gör henne illa berörd, utan ett filter som urskiljer ras. Hennes ovilja att inrangeras i samma grupp av författare som exempelvis Khemiri och Anyuru formuleras inledningsvis utifrån insikten att hon etniskt, d.v.s. kulturellt, är "för svensk" för att platsa i kategorin "invandrarförfattare": "Jag är ju 'bara' adopterad, inte 'invandrare'. Båda mina föräldrar är svenska, jag har ingen dubbel kulturell identitet, jag är uppväxt i en homogen, etniskt svensk medelklass-/villaförort. Jag har inget med den så kallade invandrarlitteraturen att göra. Vi är visserligen svartskallar alla tre, men jag är väl ingen blatte?"⁶¹ Det som gör att Trotzigs sedan övergår till att formulera en mer generell kritik mot det etniska filtret är dock

upptäckten att detta egentligen inte alls urskiljer etnicitet, utan ras. Att Trotzig, trots att hon i kulturellt hänseende är ”svensk”, sammanförs med författare med (föregiven) invandrarbakgrund visar nämligen att det i själva verket är biologi, d.v.s. ras, och inte etnicitet (som är en kulturell kategori) som ligger till grund för klassificeringen. Och det är med utgångspunkt i denna insikt som hon kan tolka etnifieringen av ”invandrarlitteraturen” som uttryck för ”en rasistisk struktur”.

Den sammanblandning av ras och etnicitet som Trotzig upprör över är inte resultatet av något olycksfall i arbetet. Kategorin etnicitet är nämligen i hög utsträckning en produkt av ett misslyckat försök att förvandla det biologiska begreppet ras till en kulturell kategori. Att detta förvandlingsnummer är problematiskt framhålls av Michaels i *The Trouble with Diversity* (2006):

Two things make the notion of culture look like an attractive alternative to race. One is that culture is learned rather than inherited (it's on the nurture side of nature/nurture); the other is that culture is a looser concept than race; not all black people have to love *The Black Album* in order for it to be a part of black culture (and some white people can love it too). The problem is that the minute we call black culture black, both these advantages disappear since in order for a sentence like "Some white people are really into black culture" to make sense, we have to have a definition of white and black people that is completely independent of their culture. Culture cannot replace our concept of race as a biological entity. Learning how to rap doesn't make you a black person; it just makes you a rapper. The problem with culture, then, is that it's utterly dependent on race. We can only say what counts as white or black or Jewish culture if we already know who the whites and blacks and Jews are.⁶²

Det problem som Trotzig identifierat är naturligtvis värre än den logiska kullerbytta som Michaels pekar ut. När Trotzig bjuds in som representant för en annan författaretnicitet än den svenska är det nämligen uppenbart att man satt likhetstecken mellan etnicitet och ras, eftersom det är omöjligt att argumentera för att hon skulle ha någon annan kulturell bakgrund än ”den svenska”. Men det etniska filtret riskerar enligt min uppfattning att urskilja ”ras” även när det tas i bruk för att förstå författarskap som skulle kunna kopplas ihop med ”icke-svenska etniciteter”. För att kunna kategorisera litteratur etniskt måste man nämligen – i enlighet med Michaels resonemang ovan – ha tillgång till en definition av etnicitet som *föregår* det litterära skapandet. En sådan definition blir i bästa fall en särskiljande, homogeniserande och rasifierande eller rasistisk fiktion. I värsta fall blir den bara en omskrivning för kategorin ras.

Att det finns en relativt stark kontinuitet från äldre rasistiska ideologier till dagens förkärlek för att definiera människor etniskt är en av Motturis huvudteser. Han hävdar att kultur och etnicitet efter andra världskriget kommit att ersätta begreppet ras, och hänvisar därvidlag till den franske sociologen Pierre-André Taguieffs idé om en ”rasism

utan raser”, där ”gränsdragningar och praktiker som tidigare upprätthållits och legitimerats genom hänvisningar till exempelvis rasolikheter” har ersatts av ”kulturella skillnader”. Denna utveckling har medfört att ”[b]egreppsparet kultur/eticitet [...], genom att släpa med sig ett slags semantiska rester från övergivna vetenskapliga och politiska diskurser”, idag har ”blivit den funktionella motsvarigheten till begreppet ras”.⁶³

Etniskt filtrerad litteraturkritik och litteraturvetenskap

Den samtida svenska litteraturkritiken betraktar ofta litteratur skriven av författare med icke-svensk etnicitet genom det etniska filtret. Dessutom tillskrivs denna litteratur identitetspolitiska ambitioner. Detta har visats av Lars Wendelius, som i *Den dubbla identiteten: Immigrant- och minoritetslitteratur på svenska 1970–2000* (2002) gör följande analys av den svenska receptionen av ”invandrarlitteratur”:

Några synpunkter återkommer särskilt ofta i kritikens markeringar. De skribenter som skildrar immigranttillvaron bedöms ofta som rapportörer från en för de etniska svenskarna i allmänhet okänd verklighet – men just därför så mycket mer angelägen att litterärt gestalta (*sociologisk* synpunkt). Man noterar vidare kritikernas strävan att hitta referenspunkter i invandrarförfattarnas ursprungliga kulturmiljö: Theodor Kallifatides sammanförs sålunda med Jannis Ritsos, Inga-Lina Kuzmenko-Lindqvist med Joseph Brodsky, Ana Valdès med de magiska realisterna, Gunnar Kieri med Eyvind Johnson (*jämförande* synpunkt). Där sådana referenspunkter saknas får ursprungslandets historia och politiska och sociala förhållanden inte sällan bilda den fond mot vilken betraktelsen framställs. Balticum och Polen, Kurdistan och Iran, Kina och Chile blir därmed i viss mån levandegjorda för tidskrifts- och kultursidsläsarna (*historisk-politisk* synpunkt). Slutligen kan man peka på de fall där det främmande i sig, det som har att göra med själva det kulturella och geografiska avståndet, tilldrar sig recensentens intresse och görs till föremål för hans eller hennes reflektion (*”exotisk”* synpunkt).

I samtliga dessa fall kopplas alltså författaren ihop med sin ursprungsmiljö och där kan man tala om en etnisk faktor i bedömningen: författaren blir intressant därför att han eller hon kommer från en viss miljö och i sin text tematiserar denna eller – mer eller mindre direkt – reflekterar över innebörden i sitt ursprung.⁶⁴

Även receptionen av den andra generationen invandrarförfattare, vars genombrott till största delen skett efter Wendelius undersökningsperiod, uppvisar liknande drag. Detta kan inte minst avläsas ur mottagandet i dagspressen av Khemiris *Ett öga rött*.

Den första längre dagstidningstexten om *Ett öga rött* var Olle Castelius intervju med Khemiri som publicerades i *Aftonbladet* 6 juli 2003.⁶⁵ Castelius inleder sin text med att påstå att *Ett öga rött* ”är den första romanen som är skriven helt på bruten svenska”. Detta påstående skulle senare komma att upprepas otaliga gånger. Som Ro-

ger Källström visat i uppsatsen ”Flygande blattesvenska – recensenter om stilen i *Ett öga rött*” (2006) har Khemirs stil nämligen ”i mycket hög grad” karaktäriserats som ”ett språk som har kopplingar till svenska med ’utländska’ förtecken”.⁶⁶ Framför allt har kritiker ofta uppfattat den stil som Khemiri använder för att återge huvudpersonens – Halims – dagboksspråk som ”ett realistiskt återgivet multietniskt ungdomsspråk”. Källströms analys visar dock att ”ingen, varken andraspråksinlärare eller talare av multietniskt ungdomsspråk, talar eller skriver på det sätt som Halim huvudsakligen skriver på i dagboken”, vilket leder till slutsatsen att Khemiri inte alls försöker ”återge eller skapa en illusion av autentisk ’rinkebysvenska’”, utan istället låter Halim använda ”ett högst idiosynkratiskt språkbruk”, som enbart uppvisar vissa ”drag från multietniskt ungdomsspråk”.⁶⁷

Intressantare än att påpeka att Castelius karaktäristik av Khemiris stil är problematisk är emellertid att notera att den bidrar till etablerandet av intervjuens centrala tema: sammankopplandet av Khemiris verk och biografi. Att romanens stil tolkas som ”bruten svenska” kan nämligen förstås som uttryck för en förväntan på en litterär autenticitet som garanteras av författarens ”kulturella tillhörighet”. Och en sådan förväntan implicerar, som redan framhållits, att det inte finns någon större distans mellan författaren och texten. Detta förstärks av att Castelius hävdar att Khemiri uppvisar ”slående” likheter med romanens huvudperson Halim: ”Han är född i Sverige av sin svenska mamma, hans pappa kommer från Tunisien. Uppväxten mellan två kulturer har gjort att han inte känner sig hemma någonstans. Likheten med romanens huvudperson är därför slående”. Detta tämligen tvärsäkra påstående görs trots att Castelius några rader senare erkänner att Khemiri ”helst inte vill tala om sin familj”, och att han hävdar att ”boken måste kunna stå för sig själv” samt att han som person inte är ett dugg intressant i sammanhanget. Khemiris invändningar förmår inte heller avvärja Castelius avslutande formulering: ”Nu återstår att se vad som kommer i förlängningen av denna nya litterära stil. Hur många berättelser finns det gömda bland dem som inte vågat skriva av rädsla för kravet på perfekt svenska? Om Jonas Hassen Khemiri har brutit igenom en vall vad finns i så fall i flodvågen om kanske väller in bakom honom?” I denna slutkläm antyds att stilen i *Ett öga rött* helt enkelt är det språk som Khemiri talar till vardags. Vidare antyds att legitimeringen av detta språk i den litterära offentligheten skulle kunna möjliggöra för fler människor som talar ”bruten svenska” att berätta sina berättelser.

Redan i den första dagstidningstexten om Khemiri och *Ett öga rött* kan man alltså se spår av det etniska filtret. För det första är bilden som ges av Khemiri och hans verk *särskiljande*. Castelius hävdar att det som gör romanen intressant är att den är den första som är skriven på ”bruten” svenska. Härigenom görs det klart att det är brottet mot en ”etniskt svensk” språklig norm som anses vara det som gör romanen intressant. Att stilen i svenska romaner inspireras av olika (”traditionellt svenska”) dialek-

ter och/eller sociolekter är ju knappast något som brukar tilldra sig någon större uppmärksamhet. För det andra är bilden *homogeniserande*, eftersom Khemiri framställs som representant för en större grupp, nämligen alla dem som talar ”bruten svenska” och nu möjligen kommer att följa i hans fotspår. För det tredje präglas bilden av *fiktio-ner*. Trots Khemiris ovilja att tala om sig själv slås det fast att han har slående likheter med Halim. Slutligen har bilden *rasifierande* drag, eftersom distansen mellan författaren – uppfattad som representant för dem som talar bruten svenska – och hans verk reduceras till noll.

Castelius förståelse av *Ett öga rött* är vidare produkten av en identitetspolitisk lässtrategi, enligt vilken romanen dels förstås som ett vittnesmål om författarens erfarenheter av att vara ”invandrare”, dels som ett försök att kulturellt uppvärdera denna identitet genom att förvandla den ”brutna svenskan” till ett legitimt litterärt uttrycksmedel. Och denna lässtrategi har varit dominerande i den litteraturkritiska receptionen av Khemiris debutroman. Anders Sjögren hävdar exempelvis i *Västerbottens-Kuriren* att *Ett öga rött* är ”skriven på det språk som talas bland stora grupper av (andra generationens) invandrare”.⁶⁸ Detta ses som berömvärd, eftersom ”[s]pråk är identitet och allt som sägs, allt som tänks, allt som händer i denna roman skulle klinga falskt om det uttrycktes på ett annat sätt”. Sjögren ser alltså Khemiris stil som ett autentiskt uttryck för en invandraridentitet. Ett liknande betraktelsesätt finner man hos Annina Rabe i *Svenska Dagbladet*. Hon ställer sig visserligen avvisande till det hon kallar ”vi-och-dom’-mentaliteten” i den ”kultur- och medievärld där den vita helsvenska medelklassen alltjämt fortsätter vara norm”. Samtidigt tolkar hon emellertid det stora och välvilliga intresset för Khemiris roman som tecken på ”en vilja att [...] släppa in fler världar”, vilket rimligen måste förstås som att Rabe läser *Ett öga rött* som ett vittnesmål från en icke-vit, icke-svensk och icke-medelklassig ”värld” och därmed själv upprätthåller en tydlig dikotomi mellan ”svenskar” och ”invandrare”.

Det kanske allra tydligaste exemplet på en recension av *Ett öga rött* som bygger på en identitetspolitisk läsning av verket är Maija Niittymäkis ”Långt från det lagom svenska” i *Nerikes Allehanda*. Niittymäki inleder sin recension med att beskriva Khemiris roman som vittnesbörd från ”en annan verklighet”, nämligen den som upplevs av ”den andra generationens invandrarungdomar”:

JAG HAR LÄNGE väntat att den andra generationens invandrarungdomar skulle börja skriva och inte bara rappa och filma. Och nu är den här. ”Ett öga rött” – 2000-talets motsvarighet till 70-talets ”Jack”: den nya generationens litterära röst.

Författaren Jonas Hassen Khemiri har en svensk mor och tunisisk far, är född i Stockholm 1978 och uppvuxen i det invandrantäta Vårberg och på medelklassiga Söder.

Var Jonas Khemiri slutar och hans tankesultan Halim börjar är inte alldeles lätt att reda ut. [– – –] Att en stor del av stoffet är självbiografiskt råder det ingen [sic.] tvivel om.

Berättelsen består av 15-åriga Halims dagboksanteckningar och är nedtecknade [sic] på en frejdig rinkebysvenska. Språket får en konservativ oförberedd läsare (t.ex. under-tecknad) att resa ragg tills man efter några sidor, förstår att man befinner sig i en annan verklighet: inne i huvudet på en mycket ung invandrarkille med skarp iakttagelseförmåga, rapp tunga och helt andra referensramar en [sic] de lagomsvenska.

Denna beskrivning är exotiserande. *Ett öga rött* presenteras som ett frejdigt språkligt uttryck för en värld som står i motsatsställning till lagomsvensk konservatism. Och mot slutet av recensionen tackar Niittymäki för inblicken i denna värld:

JAG TROR att den läsare som saknar kontakt med dagens unga graffitimålare och skolre-beller plötsligt förstår mycker mera efter att ha tagit del av Halims värld.

Förstår hur det är att vara den andra, den annorlunda, hur det är att gå i skolan idag – och framför allt hur vi själva kan te oss i de ungas ögon.

Halims kommentarer om skolan och sin personliga assistent Alex fyller mig med ett plötsligt tvivel: under min yrkesbana har jag otaliga gånger suttit i samtal med unga invandrarkillar och diskuterat frågor typ: varför älskar inte svensnar sina barn? Varför är tjugofem procent av svenskarna bögar? Varför tror inte svenskar på Gud? Varför är svenska skolan så mesig?

Oftast har jag själv varit mycket nöjd med dessa samtal men nu känner jag mig mera osäker om deras värde. En senkommen insikt. [---]

Jag ber att få tacka för boken på mitt första barnbarns, Noa Amir El Nehlaouis vägnar.⁶⁹

Även i den litteraturvetenskapliga forskningen om ”invandrarlitteratur” hittar man spår av det etniska filtret och identitetspolitiska synsätt.

Att föreställningen om det mångkulturella samhället utgör en viktig kontext för det akademiska studiet av ”invandrar- och minoritetslitteratur” kan man exempelvis avläsa i Satu Gröndahls artikel ”Identity politics and Construction of Minor Literatures” (2007). Under rubriken ”The multicultural Sweden: Some numbers” ges där en översikt av den ”radikala förändring av den svenska demografin” som efterkrigstidens invandring givit upphov till. Denna förändring består dels i att en större del av befolkningen är född utomland, dels i att fler har ”utländskt ursprung” i form av utrikesfödda föräldrar. Dock vill Gröndahl även lägga till de historiska minoriteterna – sverigefinnar, samer, tornedalingar, romer och judar – till det statistiska underlaget för det mångkulturella samhället.⁷⁰ Detta kan tolkas som att hon definierar det mångkulturella samhället som ett samhälle präglad av en mångfald av etniska kulturer, som inte nödvändigtvis uppstått till följd av invandring. Men samtidigt är det just efterkrigstidens invandring som utpekats som den utlösande faktorn bakom att ett sådant samhälle växt fram. Detta tydliggörs när Gröndahl påpekar att uppkomsten av de etniska minoriteternas litteratur påverkats av de kulturella förändringar som orsakats av migration och globalisering:

In Sweden the development of literature produced by historical or national minorities and by new minorities, i.e. immigrants, is in a way intertwined. The large amount of immigrants and refugees who arrived after World War II started definitively to question the self-image of Sweden as a monolingual and ethnically homogenous country. It has often been pointed out that the growth of immigrant communities in fact gave the historical minorities and minority languages in Sweden visibility.⁷¹

Detta är ett utmärkt exempel på hur vår tids historicitet uppfattas som en övergång från ett kulturellt homogent, eller åtminstone lättöverskådligt, tillstånd till ett tillstånd där ökad migration genererat kulturell (särskilt etnisk) mångfald.

Som exempel på hur forskningen om ”invandrar- och minoritetslitteratur” präglas av ett starkt fokus på etnicitet, och av konstruktionen av dessa litteraturer som (identitetspolitiska) uttryck för just etnicitet, kan man anföra antologin *Litteraturens gränsland. Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* (2002). Det ”övergripande temat” för antologin är, enligt redaktören Satu Gröndahl, att beskriva ”nordiska invandrar- och minoritetslitteraturer med utgångspunkt i mötena mellan minoritets- och majoritetssamhällen eller mellan olika litterära kulturer”.⁷² Denna programförklaring gör det klart att fenomenen ”invandrar- och minoritetslitteratur” snarare uppfattas som uttryck för existerande kulturer, än som diskursiva fenomen. Detta synsätt verkar i sin tur vila på föreställningen att Sverige blivit ett mångkulturellt samhälle. Gröndahl kontrasterar nämligen den kulturellt (och etniskt) heterogena samtiden mot ett förflutet som präglats av en mer enhetlig nationell kultur som etablerats redan på 1800-talet:

Uppkomsten av dagens etniska litteraturer och den etniska mobiliseringen, som i Norden varit alltmer synlig sedan 1960-talet, aktualiserar frågeställningar om bland annat litteraturens roll i ett kollektivs identitetsbildning som liknar dem som rests kring utvecklingen av de nationella kulturerna under förrförra seklet. Dynamiken mellan dagens kulturella centra och delkulturer i ”marginalen” har många beröringspunkter med de processer som låg till grund för konstituerandet av de nordiska nationallitteraturerna.⁷³

Genom att frågor om ”litteraturens roll i ett kollektivs identitetsbildning” lyfts fram som särskilt intressanta i studiet av ”invandrar- och minoritetslitteraturen” antyds vidare att antologin syftar till att förstå dessa litteraturer som uttryck för identitetspolitiska strävanden. Denna antydning utvecklas vidare av Gröndahl i antologins inledningskapitel, där de estetiska ämnenas relevans för IMER-forskningen (d.v.s. forskningen om internationell migration och etniska relationer) försvaras med hänvisning till att ”[k]onst, musik och litteratur är viktiga uttryck för etnisk identitet”.⁷⁴

Gröndahl uttrycker vissa farhågor angående konstruktionen av ”invandrar- och minoritetslitteratur” som litteraturvetenskapligt studieobjekt:

Eventuellt kan man [...] tala om viss etnifiering och essentialisering av invandrar- och minoritetslitteraturerna. Detta kommer till uttryck till exempel i litterär reception, där det kan ligga nära till hands att göra för stor sak av den ”etniska” dimensionen genom framhävande av den nationella bakgrunden eller genom att en litterär text väsentligen betraktas som uttryck för etnicitet eller som en skildring av invandrar- eller minoritetstillvaro.⁷⁵

Trots denna brasklapp analyseras ”invandrar- och minoritetslitteratur” i *Litteraturens gränsland* emellertid just som ”uttryck för etnicitet” eller som skildringar av ”invandrar- eller minoritetstillvaro”. I kapitlet ”Invandrar- och minoritetslitteraturer i Sverige” tar Gröndal rent av explicit avstånd från en diskursivt orienterad definition av ”invandrarlitteraturen” för att istället förespråka en definition som bygger på referens till de etniska kulturer ur vilka den påstås emana:

På samma sätt som man skapat kategorin *invandrarkultur* [kurs. här], som inkluderar sinsemellan olika etniska gruppers kulturella yttringar, har man inom litteraturforskningen använt det vida men intetsägande begreppet *invandrarlitteratur* [kurs. här], som de facto i första hand anger en åtskillnad från majoritetslitteraturen. Bristen på genomarbetade och funktionella kategorier vid analysen av invandrarernas litterära produktion återspeglas i att *etniska litteraturer* ofta automatiskt skildras i förhållande till den normbildande litteraturen, snarare än i *förhållande till sig själva* eller den dynamiska process de formas i. Detta kan även resultera i att man i översiktliga presentationer inte alla gånger tar hänsyn till *de aktuella invandrargruppernas bakgrund, specifika genrer och särdrag i den litterära produktionen, litteraturens roll som identitetsbildande faktor etc.* Språkkunskaper samt *insyn i gruppernas kultur och deras bakgrundshistoria*, är nödvändiga om man vill nå djupare förståelse om de nya kulturella formationerna i *immigrantskapet*.⁷⁶

Gröndal hävdar alltså att begreppet ”invandrarlitteratur” syftar på ”etniska litteraturer” med specifika litterära särdrag, och att dessa litteraturer bör förstås som uttryck för etniska gruppers kultur och historia. Dessutom betonas ”invandrarlitteraturens” roll som ”identitetsbildande faktor” på ett sätt som antyder att den framför allt är intressant ur ett identitetspolitiskt perspektiv.

En liknande konstruktion av fenomenet invandrarlitteratur finner man i Wendelius *Den dubbla identiteten*. Wendelius hävdar att termen ”invandrarförfattare” kan ”försvaras på vetenskapliga grunder” eftersom ”forskningen kommer att behöva den för att beskriva en framväxande litterär verklighet”.⁷⁷ Framför allt framhålls att ”begreppet invandrarförfattare (och minoritetsförfattare) har en tydlig relevans”, eftersom det betecknar litteratur som präglas av tematisk och motivisk homogenitet: ”Ideligen behandlar dessa författare motiv och teman som står i samband med erfarenheten att vara invandrare eller tillhöra en minoritetsgrupp”.⁷⁸ Det är också dessa motiv och temata som enligt Wendelius gör ”invandrarlitteraturen” intressant:

Vilka bidrag ger då dessa författare till svensk samtidslitteratur? Främst vill jag peka på just deras gestaltning av vad som här kallas den dubbla identitetens problematik. Känslan av att leva mellan skilda språk, kulturer och nationaliteter, den upplevelse av kluvenhet och tvetydigt som sammanhänger därmed, dilemmat att inte veta om man är svensk eller något annat – detta framstår som kärnan i den erfarenhet som författarna [...] söker förmedla till omvärlden.⁷⁹

Att Wendelius inte beskriver några objektivt existerande litterära fenomen, utan istället bidrar till konstruktionen av ”invandrarlitteraturen” som en litteratur som uttrycker ”motiv och teman som står i samband med erfarenheten att vara invandrare eller tillhöra en minoritetsgrupp” blir emellertid tydligt när hans avgränsningar och urval granskas: ”Undersökningen omfattar i Sverige bosatta utlandsfödda författare av icke-svensk härkomst samt författare tillhörande en historisk minoritet vilka efter 1970 utgivit minst en skönlitterär bok på svenska avsedd för vuxenpublik i någon mening fokuserad på invandrar-, exil- och minoritetsproblematik”.⁸⁰ Att Wendelius finner att invandrarlitteraturen ger uttryck för invandrargruppers och etniska gruppers erfarenheter är alltså föga förvånande, eftersom detta varit ett kriterium för definitionen av hans studieobjekt. Detta framhålls av Mohnike i en recension av Wendelius bok: ”[E]in Fokus auf dieses thema [ist] schon eine Vorabentscheidung für ein bestimmtes Bild dieser Literatur”.⁸¹

Även Ingeborg Kongslien, som är den som framför andra försökt ta ett samlat grepp på den skandinaviska ”invandrarlitteraturen”, konstruerar sitt studieobjekt på ett liknande sätt. Detta kommer inte minst till uttryck i inledningen till artikeln ”New Voices, New Themes, New Perspectives: Contemporary Scandinavian Multicultural Literature” (2007):

The Nordic literary landscape has seen a number of new names with somewhat unfamiliar form emerge during the last three or four decades. Immigrants and second-generation representatives since about 1970 have increasingly published poems, short stories, and novels in the Scandinavian languages and thereby expanded the national literatures with new themes, settings, and fields of reference. These new narratives by and about immigrants [...] are cultural representations of our changing societies, where questions of identity, nationality or ethnicity, and location are placed at the forefront. Our modern societies and our urban centers in particular are being challenged by migration that elicits cultural and linguistic diversity. [— —] The important question to ask is therefore: How are these new narratives [...] expressing what it means to be [...] Scandinavian? How are authors of migrant and immigrant background in Europe today writing new identities into, and against the old national narratives?⁸²

Liksom Gröndahl och Wendelius betraktar Kongslien alltså ”invandrarlitteraturen” som en klart avgränsbar litteraturtyp som speglar en verklighet som på grund av migration blivit mångkulturell. Dessutom anser även Kongslien att ”invandrarlitteratu-

ren” främst är intressant som vittnesbörd om författarnas invandrarerfarenheter och -identiteter:

The new populations of foreign national migrants [...] have raised issues of integration and assimilation and have also prompted questions of community and national identity. Societal and economic perspectives have been prominent in this discussion, but increasingly narratives, in the form of novels, short stories, and biographical fiction, have also depicted their immigrant and exile experiences.⁸³

Även i det att hon framför allt tillskriver ”invandrarlitteraturen” intresse som uttryck för identitetspolitiska strävanden intar Kongslien alltså samma hållning som Gröndahl och Wendelius.

Den etniska författaren i det litterära fältet

Många av de författare som tillskrivits etniska författaridentiteter och vars verk läses i enlighet med den identitetspolitiska strategin har värjt sig. Förutom Trotzig kan man exempelvis nämna Khemiri, Bakhtiari och Kallifatides, som alla med stort eftertryck protesterat sig mot att etiketteras som ”invandrarförfattare”. Ändå har den etniskt definierade författarrollen fått reell existens i den litterära offentligheten.

För att förstå detta måste man hålla i minnet att beteckningar, som Pierre Bourdieu påpekar i *Konstens regler* (1992), är *produktiva* i det litterära fältet: ”Orden, namnen på skolor eller grupper, egennamnen, är så betydelsefulla därför att de skapar tingen: de är särskiljande tecken som producerar existens i ett universum där att existera är att skilja sig från, ”göra sig ett namn”, ett eget namn eller ett gemensamt namn (gruppens)”.⁸⁴ Bourdieu går dock betydligt längre än att bara hävda att ”godtyckliga” distinktioner har en förmåga att förvandlas till social realitet genom att legitimeras och erkännas. Han menar även att de internaliseras av dem som ”avskiljs”:

[T]he establishment of a more or less arbitrary break has altogether real consequences which cannot be isolated by analysis – not only because it inscribes that difference into reality by getting the greatest possible number of people to recognize it and by predisposing those who believe it to be real to recognize it in reality, but also and above all because it embeds itself in the beliefs of those it separates and as a result dictates behavior likely to justify their distinction in their own mind as well as in the minds of others.⁸⁵

Denna sociala mekanism, som ofta kommit att betecknas som ”social magi”, har av Toril Moi sammanfattats som ”en socialt sanktionerad verksamhet som tillskriver individuella agenter en viss grundegenskap” och får dessa agenter att stäva efter att ”bli vad de redan förklarats vara”.⁸⁶

Den sociala magin är produkten av att subjektivitet, med ett existentialistisk färgat språkbruk, är ett resultat av ”vad vi gör av det världen gör oss till”, och att den alltid formas i sociala sammanhang som genomsyras av makt. Det etniska filtret försöker göra författare med ”exotisk etnicitet” till ”etniska författare” – och de måste förhålla sig till detta. Annorlunda uttryckt skulle man kunna säga att författare med ”exotisk etnicitet” erbjuds *subjekspositionen* ”invandrarförfattare” eller ”etniskt definierad författare”. Att några av dem har förkastat denna position medan andra har intagit den förstås bäst om man betraktar (”exotisk”) etnicitet som en form av *kulturellt kapital*.⁸⁷

Jag vill hävda att det kulturella kapitalet ”exotisk etnicitet” har kommit att legitimeras som *symboliskt kapital* i det litterära fältet och därmed förvandlats till en tillgång, åtminstone för vissa författare. För att förtydliga detta kommer jag att göra en jämförelse mellan framväxten av den etniskt definierade författarrollen i den svenska litterära offentligheten kring år 2000 och etablerandet av en klassbestämd författaridentitet, d.v.s. arbetarförfattaren, några decennier tidigare.

Genombrottet för arbetarlitteraturen i den svenska litterära offentligheten skedde i två steg: under åren innan decennieskiftet 1910 och under början av 1930-talet.⁸⁸ En av de centrala drivkrafterna bakom genombrottet var att det fanns en efterfrågan på initierade skildringar av arbetarklassen, vilket i sin tur var ett resultat av att brytningstidens känslstruktur kopplades samman med just denna klass. I samband med storstrejken 1909 blev det allt mer uppenbart att Sverige höll på att förvandlas från en jordbruks- till en industrination. Dessutom började det nu stå klart att arbetarrörelsen var på väg att bli en central kraft i landets politiska liv. Under början av 1930-talet erövrade så socialdemokratin regeringsmakten och inledde byggandet av folkhemmet. Detta medförde att arbetarklassen kom att uppfattas som en central aktör i skapandet av ett nytt Sverige. Och en av effekterna av denna sammankoppling av arbetarklassen med de samhälleliga moderniseringsprocesserna blev att författare ur arbetarklassen kom att tilldra sig intresse av samma anledning som idag de etniskt definierade författarna, nämligen som ”rapportörer” från miljöer som ansågs vara av stor betydelse för en pågående samhällsomvandling.

Detta intresse medförde i sin tur att kapitalet ”arbetarklasstillhörighet” kunde förvandlas till symboliskt kapital i det litterära fältet. Som framhålls av den främste svenske uttolkaren av Bourdieus kultursociologi – Donald Broady – utmärks nämligen fullt utvecklade fält av en ”förmåga att översätta utifrån kommande problem, diskurser och teman till fältets egen logik: såsom när fenomen som har med klasskonflikter att göra transponeras till estetiska problem när de importeras till ett litterärt fält”.⁸⁹ Detta var vad som hände i samband med det arbetarlitterära genombrottet. Att anta, eller *investera i*, identiteten ”arbetarförfattare” blev därmed en gångbar *strategi* i det litterära fältet.⁹⁰

Accepterandet – eller, rent av, anammandet – av identiteten ”invandrarförfattare” kan förstås i analogi med detta förfarande, d.v.s. som ett sätt att göra anspråk på det symboliska kapital som ”exotisk etnicitet” – till följd av sammankopplingen mellan ”exotisk etnicitet” och brytningstidens känslöstruktur – utgör i ”det mångkulturella samhällets” litterära fält. Detta påstående aktualiserar emellertid genast frågan varför så många författare vägrat att acceptera beteckningen ”invandrarförfattare” och protesterat mot att deras verk läses som uttryck för identitetspolitiska strävanden. Även detta kan dock förstås med utgångspunkt i min tes att etnicitet kan betraktas som ett slags kapital och utifrån jämförelser med fenomenet arbetarförfattare.

Den som gör anspråk på det symboliska kapitalet ”exotisk etnicitet” kommer att få tillträde till vissa positioner i det litterära fältet, samtidigt som han eller hon utestängs från andra. Detta illustreras väl av Trotzig. Hon berättar om hur hon och andra författare med ”exotisk etnisk bakgrund” bemöts med välvilja och intresse. Samtidigt hävdar hon emellertid att den etniskt definierade författarrollen är utestängande, dels genom att påstå att den reducerar författare med ”exotisk etnicitet” till representanter för ”det nya Sverige’ sett i ett mångkulturellt perspektiv”, dels genom att retoriskt fråga om ”den litteratur som skrivs av ’invandrare’ bedöms enligt en annan värdeskala än den som skrivs av svenskfödda författare” och enbart litteratur skriven av svenska författare betraktas som ”den ’riktiga’ litteraturen”, som ”litteratur, kort och gott, utan prefix”.⁹¹

De problem med den etnifierade författarrollen som Trotzig pekar ut hänger samman med de spänningsförhållanden som präglar det litterära fältet. Enligt Bourdieu strävar det fullt utbildade, autonoma litterära fältet efter att ”organisera sig enligt två sinsemellan oberoende och hierarkiserade differentieringsprinciper”:

Den huvudsakliga motsättningen står mellan den rena produktionen, inriktad på en marknad som är begränsad till andra producenter, och en storskalig produktion, koncentrerad på att tillfredsställa en bred publiks förväntningar. Denna motsättning återspeglar det litterära fältets grundläggande brytning med den ekonomiska ordningen, vilket är utgångspunkten för den begränsade produktionens fält. Det litterära fältet organiseras även kring en sekundär motsättning som kommer till uttryck inom den rena produktionens delfält, mellan avantgardet och det konsekurerade avantgardet [...] vilka i sin tur skenbart är uppdelade i en tredje dimension där olika stilar och litterära projekt svarar mot skillnader i social bakgrund och livsstil.⁹²

De författare som befinner sig på den rena, eller begränsade, produktionens delfält åtnjuter en grad av konsekration som är en direkt produkt av den mängd *fältspecifikt* – det vill säga *litterärt* – kapital de besitter. En konsekvens därav är att dessa författare är angelägna att hävda autonomi i relation till andra fält, eller, med Bourdieus formulering, ”känner sig tvungna att framhålla sitt oberoende gentemot yttre makter, ekonomiska

eller politiska”.⁹³ Ju närmare den storskaliga produktionens delfält man kommer, desto mer gångbara blir emellertid andra kapitalformer. Detta framhålls av Broady i förordet till den svenska utgåvan av *Konstens regler*, där han påpekar att det litterära kapitalet ”betyder mer ju längre in i den intellektuella regionen man kommer, medan i synnerhet det ekonomiska kapitalet (*men även det politiska och sociala* [min kurs.]) betyder jämförelsevis mer i takt med att man nalkas den motsatta kommersiella polen”.⁹⁴

Jag vill hävda att anammandet av en etnifierad författaridentitet är en strategi som är gångbar på eller i närheten av den storskaliga produktionens delfält, medan den på den begränsade produktionens delfält rent av kan vara att betrakta som kontraproduktiv, eftersom värdet på kapitalet ”exotisk etnicitet” delvis bestäms av fälttexterna förhållanden. Innan jag utvecklar detta resonemang vill jag emellertid påpeka att Bourdieu faktiskt framhåller att fälttexterna skeenden kan vara av betydelse även i den rena produktionens underfält, om än huvudsakligen för aktörer på dominerade positioner:

When the newcomers are not disposed to enter the cycle of simple reproduction, based on recognition of the ”old” by the ”young” – homage, celebration, etc. – and recognition of the ”young” by the ”old” – prefaces, co-optation, consecration, etc. – but bring with them dispositions and position-takings which clash with the prevailing norms of production and the expectations of the field, they cannot succeed without the help of external changes. These may be political breaks, such as revolutionary crises, which change the power relations within the field [...], or deep-seated changes in the audience of consumers who, because of their affinity with the new producers, ensure the success of their products.⁹⁵

Ett bra exempel på hur fälttexterna skeenden utnyttjats av aktörer på dominerade positioner inom den rena produktionens fält utgör de s.k. 30-talisternas genombrott. De slog igenom på bred front som ”proletärförfattare”, d.v.s. i egenskap av författare som kopplades samman med arbetarklassen. När de nått en konsekurationsgrad som gav tillträde till dominerande positioner inom den begränsade produktionens delfält valde de emellertid ofta att distansera sig från ”det proletära”. En författare vars karriär följde denna trajektoria var Eyvind Johnson. Hans *Romanen om Olof* (1934–37) hör till de mest typiska uttrycken för 1930-talets arbetarlitteratur. Med detta verk inordnade han sig, med Philippe Bouquets formulering, ”mitt i den proletära estetikens – och etikens – tradition”.⁹⁶ Under efterkrigstiden valde Johnson emellertid att ändra inriktning på sitt författarskap och inta en annan författarroll. Den proletära estetikens och etikens ersattes nu av modernism och humanism.⁹⁷ Och detta vill jag förstå som uttryck för en strävan från Johnsons sida att i högre grad basera sin ställning på fälttexterna, d.v.s. litterära, kapitalformer, än på kapitalformer som ursprungligen härrör från fälttexterna förhållanden.

För att förstå denna utveckling är det nödvändigt att inse att det som Bourdieu kallar strategier och trajektorier inte är produkter av medvetna viljehandlingar, utan av dels de resurser en aktör förfogar över, dels förhållandena i fältet. Randal Johnson sammanfattar detta väl i sin uttolkning av Bourdieus begreppspar:

Strategy may be understood as a specific orientation of practice. As a product of the habitus, strategy is not based on conscious calculation but rather results from unconscious dispositions towards practice. It depends both on the position the agent occupies in the field and on what Bourdieu calls the state of the "legitimate problematic" – the issues or questions over which confrontation takes place, which constitute the stakes of struggle in the field and which orient the search for solutions. *Trajectory*, as defined in "Principles for a Sociology of Cultural Works", "describes the series of positions successively occupied by the same writer in the successive states of the literary field, being understood that it is only in the structure of a field that the meaning of these successive positions can be defined."⁹⁸

Beträffande den etnifierade författarroll som erbjuds författare med "exotisk etnicitet" i "det mångkulturella samhällets" litterära fält, kan man alltså, mot bakgrund av resonemangen ovan, förmoda att denna kan komma att antas eller bejakas av aktörer som antingen befinner sig på massproduktionens underfält, eller på dominerade positioner inom den rena produktionens fält. Författare som besitter ett stort litterärt kapital och en hög grad av konsekration – och därmed befinner sig på dominerande positioner inom den rena produktionens fält – kommer däremot förmodligen att värja sig mot en etniskt definierad författaridentitet, eftersom investeringar i kapitalet "exotisk etnicitet" skulle underminera värdet på deras fältspecifika tillgångar.

Detta förhållande uppmärksammas av Behschnitt och Mohnike, med anledning av deras diskussion om kopplingen mellan "invandrarlitteratur" och kulturell autenticitet. De menar att det centrala problemet i diskussionerna om litteratur och autenticitet gäller "die Grenze zwischen der Welt der Literatur und der nicht-literarischen Welt sowie die möglichen Modi ihrer Überschreitung."⁹⁹ Eftersom den form av autenticitet som är konstituerande för "invandrarlitteraturen" garanteras "durch seinen Autor und [...] durch dessen kulturelle Zugehörigkeit" kommer den att hamna i ett motsatsförhållande till den idé om litterär autenticitet som är hegemonisk i den moderna litterära institutionen, eftersom denna i sin tur är kopplad till litteraritet/fiktionalitet, snarare än till författarens kulturella bakgrund:

Hieraus lässt sich ein ganz anderes Konzept von Authentizität ableiten, das gerade darauf beruht, dass Literatur als Kunst gegenüber ihrer Funktionalisierung im Rahmen der gesellschaftlichen Herrschaftsverhältnisse widerständig erscheint. [– – –] Ein solches Authentizitätskonzept ist eng mit dem modernen Kunstbegriff verbunden und wird hier direkt zur notwendigen Bedingung von Kunst. Inauthentische Kunst ist keine.¹⁰⁰

Det är ur detta förhållande som oviljan bland författare på dominerande positioner i det litterära fältet att acceptera beteckningen ”invandrarförfattare” kan härledas.

Astrid Trotzig har utan tvekan tillgång till ett relativt stort litterärt kapital som möjliggör för henne att göra anspråk på en dominerande position i det litterära fältet. Bland annat har hon varit redaktör för *Bonniers Litterära Magasin* och suttit i bedömningskommittén för nordiska rådets litteraturpris. Dessutom utgör hennes släktskap med Birgitta Trotzig ett socialt kapital med stort värde i det litterära fältet. Hennes kritik av det etniska fältet bär också tydliga spår av den position från vilken den formulerats. Detta kan framför allt avläsas i hennes polemik mot idén att en fältextern faktor som författarens biografi ska tillmätas betydelse i diskussioner om litterär kvalitet: ”[B]iografen kan aldrig, får aldrig, bli det instrument utifrån vilket litteraturen bedöms av (de professionella) kritikerna”¹⁰¹

För författare med mer begränsad tillgång till fältspecifikt symboliskt kapital kan anammandet av en etnisk författaridentitet däremot vara en gångbar strategi, såväl i den storskaliga som i den rena produktionens delfält. Denna insikt får dock inte leda till slutsatsen att de författare som accepterar eller anammar etnifierade författarroller enbart gör detta på grund av (omedvetna) strategiska överväganden som syftar till avancemang i det litterära fältets hierarki eller till framgångar på bokmarknaden. Intagandet av denna subjektsposition kan nämligen även vara ett ”svar” på förhållanden som präglar det sociala fältet i sin helhet. För, i ett samhälle präglat av rasism och/eller etnisk diskriminering ligger det naturligtvis i etnifierade människors intresse att bekämpa de representationella strukturer som tillskriver deras identiteter (exempelvis en ”exotisk etnicitet”) lågt värde, genom identitetspolitisk kamp för synliggörande och ”erkännande” av just dessa identiteter. Denna kamp kan föras på en lång rad offentliga arenor, varav litteraturen är en. Identitetspolitisk litteratur är alltså ett fenomen som inte bara förhåller sig till förhållanden inom det litterära fältet, utan även till det sociala fältet som helhet. Den ”omvärdering” av specifika identiteter som denna litteratur eftersträvar syftar förmodligen i mindre grad till att öka värdet på kulturellt kapital i det litterära fältet, än till att ge ökad status åt dessa identiteter i samhället som helhet. (Att detta i sin tur kan ha återverkningar i det litterära fältet är i detta sammanhang av underordnad betydelse.)

Att det – på ett allmänt plan – ligger i etnifierade människors intresse att bekämpa de representationer som tillskriver deras etniciteter lågt värde innebär emellertid inte att alla som har en ”exotisk etnicitet” med nödvändighet skulle vara disponerade att delta i någon identitetspolitisk kamp. Denna ytterst viktiga insikt – utan vilken begrepp som hegemoni och ideologi skulle vara obsoleta – framhålls med eftertryck av Moi, som skriver att det faktum att någon ”tillhör en missgynnad minoritet inom en given institution eller ett fält” inte garanterar utvecklandet av något ”revolutionärt

eller oppositionellt medvetande”.¹⁰² Moi understryker dessutom att den som tillhör en underordnad grupp, men ändå lyckats nå en dominerande social position ofta – till följd av ”social magi” – kan komma att inta en direkt negativ inställning till identitetspolitiska strävanden:

Tvärtom – till synes jämlika institutioner har en benägenhet att skapa samförstånd snarare än opposition, särskilt bland ”les miraculés”, de mirakulösa undantagen. Ty paradoxen är att de som tillhör minoritetsgrupper och verkligen lyckas i ett sådant system är minst lika benägna att identifiera sig med detta system som möjliggjort deras egen framgång, som att vända sig mot dess orättvisa fördelning av symboliskt kapital.¹⁰³

Vidare framhåller Moi att effekterna av (det negativa) värdet på specifika kapitalformer – i detta fall kapitalet ”kvinnligt kön” – är beroende av det totala kapital en person besitter:

I stort kan man säga att effekten av kvinnligt kön som negativt kapital minskar i direkt proportion till den mängd av annat symboliskt kapital som en kvinna samlar ihop. Eller för att uttrycka det på ett annat sätt: fastän en kvinna som är rik på symboliskt kapital kan förlora en viss del av sin legitimitet på grund av sitt kön, har hon dock fortfarande mer än nog av kapital för att spela en roll på fältet. Om det är fråga om exceptionellt stora mängder kapital, kan kvinnligt kön spela en mycket liten roll.¹⁰⁴

Det finns alltså goda grunder att anta att författare med ”exotisk etnicitet” som intar en dominerande position i det litterära fältet, av två anledningar, värjer sig mot att etnifieras och därmed avstår från att delta i någon identitetspolitisk kamp. Den första anledningen är att de, i enlighet med det litterära fältets logik, inte har någon anledning att investera i fälttexter kapital. Den andra är att de – på grund av andra kapitaltillgångar – inte nödvändigtvis upplever sin etnicitet som särskilt ”problematiskt”.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att såväl anammandet/accepterandet som avståndstagandet från etnifierade författarroller måste förstås i relation till både förhållanden inom det litterära fältet och förhållanden i det sociala fältet som helhet. På båda dessa nivåer spelar emellertid föreställningen om att Sverige blivit ”ett mångkulturellt samhälle” en avgörande roll.

Avslutning

Intresset för, och förståelsen av, förhållandet mellan litteratur och etnicitet i den samtida svenska litterära offentligheten hänger nära samman med föreställningen att Sverige, till följd av invandring, blivit ett mångkulturellt samhälle där de fundamentala skiljelinjerna går mellan olika etniciteter. Denna föreställning har långtgående ideolo-

giska konsekvenser. Framför allt resulterar den i att litteratur skriven av författare med icke-svensk ("exotisk") etnicitet i såväl litteraturkritik som akademisk litteraturforskning betraktas genom ett etniskt filter och tolkas som uttryck för identitetspolitiska strävanden. Den påverkar också i allra högsta grad förhållandena i det litterära fältet genom att den möjliggör en omvandling av det kulturella kapitalet "exotisk etnicitet" till litterärt kapital. Resultatet av detta blir att författare med icke-svensk etnicitet erbjuds etnifierade författarroller som i sin tur ger tillträde till vissa positioner i det litterära fältet.

Den forskning som redovisas i denna artikel har möjliggjorts av ett ekonomiskt anslag från Sparbanksstiftelsen Skåne.

NOTER

- 1 Inom den akademiska litteraturforskningen har även fenomenet "minoritetslitteratur" ådragit sig relativt stort intresse.
- 2 Wolfgang Behschnitt, "The voice of the 'real migrant'. Contemporary 'migrant literature' in Sweden". Opublicerat paper presenterat vid konferensen "Migration and Literature in Contemporary Europe" vid Köpenhamns universitet 8 november 2007, s. 2.
- 3 Thomas Mohnike anger en tämligen precis startpunkt för denna strömning, när han skriver om "[d]ie Entstehung einer schwedischen 'Einwandererliteratur' seit den 1990er Jahren und insbesondere seit 2001". Valet av just 2001 som den definitiva startpunkten motiveras med publiceringen av Alejandro Leiva Wengers novellsamling *Till vår ära*. Thomas Mohnike, "Der ethnografische Blick. Über den Zusammenhang von Literatur und Kultur als diskursive Kategorien am Beispiel schwedischer Einwandererliteratur der Gegenwart", *Transitraum Deutsch. Literatur und Kultur im transnationalen Zeitalter* (Beihefte zum Orbis Linguarum Bd 56), red. Jens Adam m. fl, Wrocław och Dresden 2007, s. 238 och 243.
- 4 Behschnitt 2007, s. 2.
- 5 Wolfgang Behschnitt och Thomas Mohnike, "Interkulturelle Authentizität? Überlegungen zur 'anderen' Ästhetik der schwedischen 'invandrarlitteratur'", *Über Grenzen. Grenzgänge der Skandinavistik. Festschrift zum 65. Geburtstag von Heinrich Anz* (Identität und Alteritäten 26), red. Wolfgang Behschnitt och Elisabeth Hermann, Würzburg 2007, s. 83. Se även Thomas Mohnike, "Doppelte Fremdheit. Zur Verschränkung und Konstitution von poetischer und kultureller Alterität in Alejandro Leiva Wengers *Till vår ära* und seiner Rezeption", *Der Norden im Ausland – das Ausland im Norden. Formung und Transformationen von Konzepten und Bildern des Anderen vom Mittelalter bis heute* (Wiener Studien zur Skandinavistik 15), red. Sven Hakon Rossel, Wien 2006, s. 150.
- 6 Behschnitt och Mohnike 2007, s. 91.

- 7 Behschnitt 2007, s. 1.
- 8 Clemens Altgård, "Den unga prosan", *Allt om böcker* nr 1 1995, s. 17, cit. efter Behschnitt 2007, s. 1.
- 9 Maija Niittymäki, "Långt från det lagom svenska", *Nerikes Allehanda* 27.8.2003, cit. efter Behschnitt 2007, s. 6.
- 10 Astrid Trotzig, "Makten över prefixen", *Orientalism på svenska*, red. Moa Matthis, Stockholm 2005, s. 106. En kortare version av essän publicerades i *Pequod*, nr 34 2004.
- 11 Trotzig 2005, s. 107.
- 12 Trotzig 2005, s. 126.
- 13 Trotzig 2005, s. 107 f.
- 14 Trotzig 2005, s. 109 f.
- 15 Trotzig 2005, s. 110. Trotzigs kritik av de homogeniserande fiktioner som begreppet "invandrarförfattare" bygger på hänger delvis samman med att begreppet "invandrare" kommit att få en tämligen stabil betydelse i svenskt språkbruk, trots att fenomenet som det betecknar är ytterst heterogent. Att det har vuxit fram en relativt stabil kulturell föreställning om "invandraren" framhålls av Ylva Brune i uppsatsen "Nyheter från drömlandet, dess invånare och invandrare" (Ylva Brune, "Nyheter om drömlandet, dess invånare och invandrare", *Orientalism på svenska*, red. Moa Matthis, Stockholm 2005, s. 87). Samtidigt är det dock, vilket påpekas av Hans Ingvar Roth i *Mångfaldens gränser* "diskutabelt om man kan tala om invandrare som en specifik grupp", eftersom begreppet täcker "en mångfald av olika identiteter" (Hans Ingvar Roth, *Mångfaldens gränser*, Stockholm 1996, s. 13).
- 16 Trotzig 2005, s. 110 f.
- 17 Aleksander Motturi, *Etnotism: En essä om mångkultur, tystnad och begäret efter mening*, Göteborg 2007, s. 23.
- 18 Motturi 2007, s. 24.
- 19 Motturi 2007, s. 57 f.
- 20 Immacolata Amodeo, *Die Heimat heißt Babylon. Zur Literatur ausländischer Autoren in der Bundesrepublik*, (urspr. diss. Siegen 1994) Opladen 1996, s. 36 ff.
- 21 Amodeo 1996, s. 44 ff.
- 22 Amodeo 1996, s. 46.
- 23 Amodeo 1996, s. 41 f.
- 24 Amodeo 1996, s. 42.
- 25 Begreppet nyckelkod har jag hämtat från Fredric Jameson, *Det politiska omedvetna. Berättelsen som social symbolhandling*, övers. Sara Danius m.fl., Stockholm och Stehag 1994, s. 92.
- 26 Roth 1996, s. 12.
- 27 Seyla Benhabib, *Jämlikhet och mångfald*, övers. Sven-Erik Torhell, Göteborg 2004, s. 88.
- 28 Francis Fukuyama, *Historiens slut och den sista människan*, övers. Staffan Andræ, Stockholm 1992; Samuel P. Huntington, *Civilisationernas kamp; mot en ny världsordning*, övers. Katarina Sjöwall Trodden, Stockholm 2006.
- 29 Walter Benn Michaels, *The Shape of the Signifier. 1967 to the End of History*, Princeton och Oxford 2004, s. 12.
- 30 Michaels 2004, s. 16.

- 31 Nancy Fraser, *Justice Interruptus. Critical reflections on the "Postsocialist" Condition*, New York och London 1997, s. 2.
- 32 Fraser 1997, s. 2.
- 33 Homi Bhabha, *The Location of Culture*, London och New York 1994, s. 1.
- 34 Marshall Berman, *Allt som är fast förflyktigas: Modernism och modernitet*, övers. Gunnar Sandin, Lund 1995. Jag citerar *Kommunistiska manifestet* enligt Per-Olof Mattssons översättning: Karl Marx och Friedrich Engels, *Kommunistiska manifestet*, övers. Per-Olof Mattsson, Stockholm och Malmö 1998, s. 25.
- 35 Raymond Williams, *Marx och kulturen*, övers. Anette Rydström, Stockholm 1980, s. 109.
- 36 Roth 1996, s. 9.
- 37 Roth 1996, s. 12 f.
- 38 Nina Glick Schiller, Ayse Çağlar och Thaddeus Guldbrandsen, "Beyond the ethnic lens: Locality, globality, and born-again incorporation," *American Ethnologist*, (33), nr 4 2006, s. 613.
- 39 Glick Schiller, Çağlar och Guldbrandsen 2006, s. 613.
- 40 Michaels 2004, s. 24; Fraser 1997, s. 2.
- 41 Amanda Anderson, *The Way We Argue Now. A Study in the Cultures of Theory*, Princeton och Oxford 2006, s. 5.
- 42 Seyla Benhabib, "The Liberal Imagination and the Four Dogmas of Multiculturalism," *The Yale Journal of Criticism*, (12), nr 2 1999, s. 401.
- 43 Benhabib 1999, s. 402.
- 44 Benhabib 1999, s. 406.
- 45 Roth 1996, s. 12.
- 46 Behschnitt och Mohnike 2007, s. 79 ff. (min övers.), samt Behschnitt, s. 6.
- 47 Mohnike 2007, s. 242 f.
- 48 Behschnitt 1997, s. 3.
- 49 Wolfgang Behschnitt och Thomas Mohnike, "Bildung und Alteritätskonstitution in der jüngsten schwedischen Migrantenliteratur", *Bildung und Anderes. Alterität und Bildungsdiskursen in den skandinavischen Literaturen* (Identitäten und Alteritäten 22), red. Christiane Barz och Wolfgang Behschnitt, Würzburg 2006, s. 203 f.
- 50 Behschnitt och Mohnike, 2006, s. 204.
- 51 Amodeo 1996, s. 23 ff.
- 52 Amodeo 1996, s. 26.
- 53 Amodeo 1996, s. 27.
- 54 Amodeo 1996, s. 27.
- 55 Mohnike 2007, s. 243.
- 56 Behschnitt och Mohnike 2007, s. 87.
- 57 Behschnitt och Mohnike 2007, s. 87; Salman Rushdie, *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981-91*, London 1992, s. 67.
- 58 Se Satu Gröndahl, "Identity Politics and Construction of 'Minor' Literatures", *Multiethnica* nr 30 2007, s. 24, samt Satu Gröndahl "Kurdisk litteratur i Sverige: Den föreställda nationen i svensk kontext", *Multiethnica*, nr 26-27 2000, s. 39-42.

- 59 Benhabib 2004, s. 22 f. Benhabib citerar Terence Turner, "Anthropology and Multiculturalism. What Is Anthropology That Multiculturalists Should Be Mindful of It?", *Cultural Antropology*, (8), nr 4 1993, s. 411–429.
- 60 Trotzig 2005, s. 126. Även Amodeo menar att den dominerande konstruktionen av litteratur skriven av utländska författare resulterar i ett estetiskt nedvärderande. Detta tar sig bland annat uttryck i att denna litteratur på olika sätt jämförs med, och befinns vara underlägsen, "nationallitteraturen" (Amodeo 1996, s. 38 ff.).
- 61 Trotzig 2005, s. 106.
- 62 Walter Benn Michaels, *The Trouble with Diversity: How We Learned to Love Identity and Ignore Inequality*, New York 2006, s. 43.
- 63 Motturi 2007, s. 20.
- 64 Lars Wendelius, *Den dubbla identiteten. Immigrant- och minoritetslitteratur på svenska 1970–2000* (Uppsala Multiethnic Papers 46), Uppsala 2002, s. 41.
- 65 Olle Castelius, "Uttrycken talar om vilka vi är' – Jonas Hassen Khemiri har skrivit den första romanen på bruten svenska", *Aftonbladet* 6.7.2003.
- 66 Roger Källström, "Flygande blattesvenska' – recensenter om språket i *Ett öga rött*", *Svenskans beskrivning* 28, red. Per Ledin m.fl, Örebro 2006, s. 154.
- 67 Källström 2006, s. 147.
- 68 Anders Sjögren, *Västerbottens-Kuriren* 4.8.2003.
- 69 Niittymäki 2003.
- 70 Gröndahl 2007, s. 21 f. Mina översättningar.
- 71 Gröndahl 2007, s. 22.
- 72 Satu Gröndahl, "Förord", *Litteraturens gränsland: Invandrar och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* (Uppsala Multiethnic Papers 45), red. Satu Gröndahl, Uppsala 2002a, s. 7.
- 73 Gröndahl 2002a, s. 7.
- 74 Satu Gröndahl, "Inledning", *Litteraturens gränsland: Invandrar och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* (Uppsala Multiethnic Papers 45), red. Satu Gröndahl, Uppsala 2002b, s. 11 f.
- 75 Gröndahl 2002b, s. 30.
- 76 Satu Gröndahl, "Invandrar- och minoritetslitteraturer i Sverige", *Litteraturens gränsland: Invandrar och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* (Uppsala Multiethnic Papers 45), red. Satu Gröndahl, Uppsala 2002c, s. 59 [mina kurs. där ej annat angivits].
- 77 Wendelius 2002, s. 47.
- 78 Wendelius 2002, s. 188.
- 79 Wendelius 2002, s. 187.
- 80 Wendelius 2002, s. 11.
- 81 Thomas Mohnike, "Lars Wendelius: 'Den dubbla identiteten'", *Skandinavistik* 2004:1, s. 75.
- 82 Ingeborg Kongslien, "New Voices, New Themes, New Perspectives: Contemporary Scandinavian Multicultural Literature", *Scandinavian Studies*, (79), nr 2 2007, s. 197.
- 83 Kongslien 2007, s. 198.

- 84 Pierre Bourdieu, *Konstens regler: Det litterära fältets uppkomst och struktur*, övers. Johan Stierna, Stockholm och Stehag 2000, s. 238.
- 85 Pierre Bourdieu, *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*, övers. Lauretta C. Clough, Cambridge 1996, s. 112.
- 86 Toril Moi, "Att erövra Bourdieu", övers. Inger Henrysson, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr. 1 1994, s. 16.
- 87 När jag behandlar etnicitet som ett slags kulturellt kapital gör jag detta i analogi med Beverley Skeggs resonemang om kön/genus i *Att bli respektabel* (1997). Skeggs menar visserligen att "[k]ön, klass och ras inte är kapital i sig". Dock hävdar hon samtidigt att exempelvis klasstillhörighet påverkar såväl tillgången och värdet på olika former av kapital som förmågan att omsätta det. Detta leder till att hon kan betrakta femininitet "som ett slags kulturellt kapital" (Beverley Skeggs, *Att bli respektabel: Konstruktioner av klass och kön*, övers. Annika Persson, Göteborg 1999, s. 22 ff.). Kanske vore det dock, om man vill vara Bourdieus terminologi trogen, rimligare att betrakta faktorer som etnicitet, kön och klass som aspekter av det han kallar "dispositioner", d.v.s. som (delar av) "helheten av förkroppsligade egenskaper". Inte heller ett sådant betraktelsesätt svär emellertid mot idén att etnicitet kan betraktas som en form av kulturellt kapital. I *Konstens regler* påpekar Bourdieu nämligen att kapital och dispositioner är nära sammankopplade. Bland annat skriver han, apropå de "proletärt influerade" intellektuella i Paris på 1840-talet om "deras ursprungsposition och, för att vara exakt, de dispositioner och det ekonomiska och kulturella kapital de därigenom fått i arv". Eftersom "ursprungspositionen" i detta fall har med klasstillhörighet att göra framstår såväl dispositioner som kapital som fenomen som är nära sammankopplade med just klass. Vidare hävdar Bourdieu i samma verk att *habitus* (som betecknar just förkroppsligade dispositioner) "i vissa fall" kan "fungera som ett kapital" (Bourdieu 2000, s. 47, 127, 266).
- 88 För en utförligare framställning av de arbetarlitterära genombrotten, se Magnus Nilsson, *Arbetarlitteratur*, Lund 2006, s. 53 f., 69 ff.
- 89 Donald Broady, "Kapital, habitus och fält: Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi", *Kunskapsmål, teori, empiri. Föredrag vid en humanistisk forskarkurs i Uppsala* (Etnolore 17), red. Anders Gustavsson, Uppsala 1996, s. 64.
- 90 Bourdieus begrepp *strategi* uttolkas av Donald Broady som "individers, grupper eller institutioners försök att värna värdet på sitt kapitalinnehav och att försvara eller förbättra sin position" (Donald Broady, "Inledning: en verktygslåda för studier av fält", *Kulturens fält*, red. Donald Broady, Göteborg 1998, s. 13).
- 91 Trotzig 2005, s. 105, 109.
- 92 Bourdieu 2000, s. 190.
- 93 Bourdieu 2000, s. 110.
- 94 Donald Broady, "Inledning", Pierre Bourdieu, *Konstens regler*, övers. Johan Stierna, Stockholm och Stehag 2000, s. 20.
- 95 Pierre Bourdieu, *The Field of Cultural Production. Essays on Art and Literature*, red. Randal Johnson, Cambridge 1993, s. 57 f.
- 96 Philippe Bouquet, *Spaden och pennan. Den svenska proletärromanen*, övers. Jan stolpe, Stockholm 1990, s. 89.

97 Se Nilsson 2006, s. 74 f.

98 Randal Johnson, "Editor's Introduction", Pierre Bourdieu, *The Field of Cultural Production. Essays on Art and Literature*, ed. Randal Johnson, Cambridge 1993, s. 12.

99 Behschnitt och Mohnike 2007, s. 80.

100 Behschnitt och Mohnike 2007, s. 82.

101 Trotzig 2005, s. 126.

102 Moi, s. 17.

103 Moi, s. 17.

104 Moi, s. 17 f.

ABSTRACT

Magnus Nilsson, *Litteratur, etnicitet och föreställningen om det mångkulturella samhället. (Literature, Ethnicity and the Idea of the Multicultural Society.)*

The aim of this article is to problematize the premises underlying the reception of the so-called "second generation immigrant writers" in the contemporary Swedish literary field. This reception, as well as the *production* of "immigrant literature", is closely related to an emerging national self image in which Sweden has become a "multicultural society". The idea that Sweden has become multicultural has generated a growing interest in, and a positive valuation of, "immigrant literature". In addition, this literature has become an important "source" for the conception of Sweden as a "multicultural society". Against this background I critique the reception of the "second generation immigrant writers". To begin with I criticize the presumption that "immigrant literature" is first and foremost an expression of ethnic identity. I argue that this presumption — which constitutes the central mediator between the phenomenon "immigrant literature" and the idea that Sweden has become a "multicultural society" — results in an ethnification of literature written by "immigrants", which, ultimately, is racializing and/or racist. Secondly I analyze the position(s) offered to ethnified writers in the literary field. This analysis is founded on the hypothesis that the cultural capital "exotic ethnicity" has become legitimized as symbolic capital within the literary field. I argue that this has called into existence a new, ethnically defined, position within this field, namely that of the "immigrant writer". Further, I argue that this position is deeply problematic because it puts great restraints on the possible trajectories within the field of those writers who occupy it.